

Fler veckor med omställningsstudiestöd

– för stärkt konkurrenskraft, säkrad
kompetensförsörjning och livslångt lärande

Ds 2022:29

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss

Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Omslag: Regeringskansliets standard

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2022

ISBN 978-91-525-0520-5 (tryck)

ISBN 978-91-525-0512-2 (pdf)

ISSN 0284-6012

Innehåll

Sammanfattning	5
1 Författningsförslag	7
1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd	7
1.2 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2022:857) om omställningsstudiestöd	9
2 Det kan finnas behov av omställning flera gånger i livet	11
2.1 Ett nytt omställningsstudiestöd som stimulerar omställning har införts	11
2.2 Nya huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd med rätt till kompletterande studiestöd har ingåtts.....	12
2.3 Uppdraget att utreda återkvalificering till omställningsstudiestöd	13
2.4 Ett längre arbetsliv och en föränderlig arbetsmarknad medför behov av fungerande studiefinansiering för återkommande omställning	15
3 Nuvarande reglering	19
4 Det ska vara möjligt att få fler veckor med omställningsstudiestöd	27

4.1	Det ska finnas en möjlighet att ställa om vid fler tillfällen i livet	27
4.2	Ytterligare 22 veckor med omställningsstudiestöd ska kunna lämnas efter 15 år.....	30
4.3	Fler veckor med stöd kan lämnas bara om övriga villkor för att lämna stöd är uppfyllda.....	39
4.4	Samtliga veckor med omställningsstudiestöd som lämnas under sjukdom och ledighet ska räknas in i antalet veckor med stöd	42
5	Det finns inte något behov av ändrade regler om dataskydd och sekretess	43
5.1	Den dataskyddsreglering som finns är tillräcklig	43
5.2	Den sekretessreglering som finns är tillräcklig.....	48
6	Ikraftträdande	51
7	Konsekvenser	53
7.1	Vad ska uppnås med förslaget?.....	53
7.2	Vilka berörs av förslaget?	53
7.3	Ekonomiska konsekvenser för staten	54
7.4	Konsekvenser för enskilda	55
7.5	Konsekvenser för CSN	61
7.6	Konsekvenser för omställningsorganisationer	61
7.7	Konsekvenser för Överklagandenämnden för studiestöd.....	62
7.8	Konsekvenser för domstolar.....	63
7.9	Konsekvenser för utbildningsanordnare.....	63
7.10	Konsekvenser för övriga myndigheter.....	64
7.11	Konsekvenser för kommuner	64

7.12	Konsekvenser för arbetsmarknadens parter.....	65
7.13	Konsekvenser för arbetsgivare och företag.....	66
7.14	Konsekvenser för jämställdheten.....	67
7.15	Konsekvenser för utrikes föddas etablering.....	68
7.16	Övriga konsekvenser	69
8	Författningskommentar	71
8.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd.....	71

Sammanfattning

Omställningsstudiestödet ska förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier som kan stärka deras framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Stödet kan enligt nuvarande regelverk lämnas i högst 44 veckor. I syfte att stärka näringslivets konkurrenskraft, säkra kompetensförsörjningen och underlätta det livslånga lärandet lämnas i promemorian förslag om fler veckor med omställningsstudiestöd. Omställningsstudiestöd föreslås kunna lämnas under ytterligare veckor efter s.k. återkvalificering, dvs. när det har gått minst 15 år efter att den studerande fick sina första 22 veckor med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd. Omställningsstudiestöd ska i dessa fall få lämnas under ytterligare högst 22 veckor till den studerande som får helt stöd och motsvarande antal veckor till den studerande som får en del av helt stöd. Det innebär att en studerande som får helt stöd som mest kan få 66 veckor med omställningsstudiestöd.

Denna promemoria har utarbetats inom Utbildningsdepartementet, i enlighet med ett uppdrag till en sakkunnig att biträda departementet med att utreda frågan om återkvalificering till omställningsstudiestöd (U2022/02471). Av uppdragsbeskrivningen framgår att utredaren ska lämna förslag i linje med den principöverenskommelse om trygghet, omställning och anställningsskydd som Svenskt Näringsliv, Förhandlings- och samverkansrådet PTK (PTK), Industrifacket Metall (IF Metall) och Svenska Kommunalarbetsareförbundet har träffat samt parternas slutliga utkast till huvudavtal.

Promemorian innehåller förslag till de ändringar som behövs i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd och förordningen (2022:857) om omställningsstudiestöd. Författningsändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2024.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd

dels att 28 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 21 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 a §

Omställningsstudiestöd får lämnas utöver de 44 veckor som anges i 21 § när det har gått minst 15 år efter att den studerande har fått de första 22 veckorna med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd. Omställningsstudiestöd får i dessa fall lämnas under ytterligare sammanlagt högst 22 veckor till den studerande som får helt stöd.

Till den studerande som får en del av helt stöd får omställningsstudiestöd lämnas under ytterligare sammanlagt högst

1. 29 veckor vid 75 procent av helt stöd,

2. 36 veckor vid 60 procent av helt stöd,

3. 44 veckor vid 50 procent av helt stöd,

4. 55 veckor vid 40 procent av helt stöd, och

5. 110 veckor vid 20 procent av helt stöd.

Bestämmelserna i 21 § tredje stycket tillämpas också för studerande som uppfyller villkoren enligt första stycket.

28 §

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd får lämnas för tid då den studerande är sjuk.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd får lämnas vid ledighet

1. för tillfällig vård av barn,
2. för närståendevård,
3. i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, eller
4. vid extraordinära händelser i fredstid.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd som lämnas vid sjukdom eller sådan ledighet som anges i andra stycket får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas för enligt 21 §.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd som lämnas vid sjukdom eller sådan ledighet som anges i andra stycket får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas för enligt 21 och 21 a §§.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2024.

1.2 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2022:857) om omställningsstudiestöd

Härigenom föreskrivs att 22 § förordningen (2022:857) om omställningsstudiestöd ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 §

Omställningsstudiestöd som lämnas i samband med sjukdom, vård av barn eller närstående eller i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, ska räknas med vid beräkningen av det antal veckor som stöd högst får lämnas för enligt 21 § lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd.

Omställningsstudiestöd som lämnas i samband med sjukdom, vård av barn eller närstående eller i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, ska räknas med vid beräkningen av det antal veckor som stöd högst får lämnas för enligt 21 *och* 21 *a* §§ lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om omställningsstudiestöd enligt 18–21 §§ vid sjukdom, vård av barn eller närstående och i samband med att ett barn under 18 år har avlidit.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2024.

2 Det kan finnas behov av omställning flera gånger i livet

2.1 Ett nytt omställningsstudiestöd som stimulerar omställning har införts

I oktober 2020 enades Svenskt Näringsliv och Förhandlings- och samverkansrådet PTK (PTK) om ett utkast till ett nytt huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd. De enades också om en principöverenskommelse där insatser från staten angavs som villkor för att anta huvudavtalet. Senare anslöt sig även IF Metall och Svenska Kommunalarbetareförbundet till utkastet till huvudavtal och principöverenskommelsen. Även Landsorganisationen i Sverige (LO) anslöt sig senare till principöverenskommelsen. Enligt principöverenskommelsen skulle ett nytt offentligt studiestöd införas. Det nya stödet skulle lämnas under maximalt 220 studiedagar (44 veckor). Den studerande skulle vidare, 15 år från det att han eller hon förbrukat sina första 110 studiedagar (22 veckor), kunna återkvalificera sig för ytterligare 110 dagar (22 veckor) med stöd.

Den 4 december 2020 begärde parterna gemensamt att regeringen skulle modernisera arbetsrätten i enlighet med förslagen i principöverenskommelsen (A2020/0254). I principöverenskommelsen efterfrågades ändringar i anställningsskyddet, införandet av ett nytt parallellt och offentligt studiestöd och ett offentligt grundläggande omställnings- och kompetensstöd.

Inom Arbetsmarknadsdepartementet och Utbildningsdepartementet utarbetades under våren 2021 promemoriorna En reformerad arbetsrätt – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:17), Omställningsstudiestöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:18) och Grundläggande omställnings- och kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och

trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16). Förslagen remissbehandlades och den 17 mars 2022 överlämnade regeringen propositionen Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden till riksdagen. Den 8 juni 2022 antog riksdagen förslagen (prop. 2021/22:176, bet. 2021/22:AU12, rskr. 2021/22:365).

Den nya lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd trädde i kraft den 30 juni 2022. Omställningsstudiestöd får lämnas för utbildning som påbörjas efter den 31 december 2022. I fråga om utbildning som är minst 80 veckor lång får omställningsstudiestöd dock lämnas för studier efter den 31 december 2022, även om utbildningen påbörjats dessförinnan. Lagen innebär att ett nytt offentligt och parallellt studiestöd införs. Syftet är att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier och att därigenom stärka deras framtida ställning på arbetsmarknaden. En målsättning är att rekrytera fler yrkesverksamma till studier. Stödet är tänkt att stärka den enskildes position på arbetsmarknaden samt att bidra till att säkra samhällets och näringslivets kompetensförsörjning. Vidare är det avsett för en begränsad utbildningstid med fokus på kompetensutveckling eller omställning (prop. 2021/22:176, s. 167 och 170).

2.2 Nya huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd med rätt till kompletterande studiestöd har ingåtts

Den 22 juni 2022 skrev Svenskt Näringsliv, PTK och LO under nya huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd. Av huvudavtalen framgår att ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd kan beviljas anställda som uppfyller motsvarande villkor om förvärvsarbete som gäller för det nya omställningsstudiestödet, se avsnitt 3 (2 kap. §§ 4 och 7 i huvudavtalet mellan Svenskt Näringsliv och PTK respektive 2 kap. §§ 5 och 8 i huvudavtalet mellan Svenskt Näringsliv och LO). Det framgår också att det kompletterande studiestödet ska beräknas med hänsyn till det offentliga omställningsstudiestöd som har beviljats. Vidare framgår att återkvalificering ska kunna ske efter 15 år från det att den

anställda förbrukat sina första 22 veckor och att den anställde då kvalificerar sig för ytterligare 22 veckor med kompletterande stöd.

Därefter slöt även Arbetsgivarverket och de fackliga organisationerna i den statliga sektorn den 27 juni 2022 en överenskommelse om flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet för den statliga sektorn. I bilaga 3 till överenskommelsen framgår att ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd kan ges till arbetstagare som uppfyller liknande villkor om förvärvsarbete som gäller för det nya omställningsstudiestödet (bilaga 3, 5 §). Vidare kom Sveriges Kommuner och Regioner, de kommunala företagens arbetsgivarorganisation Sobona samt de fackliga organisationerna i den kommunala sektorn den 20 december 2021 överens om ett nytt kompetens- och omställningsavtal – KOM-KR – som gäller från och med den 1 oktober 2022. Även det avtalet innehåller en rätt till ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd vid studier med offentligt omställningsstudiestöd (2 kap. § 8).

2.3 Uppdraget att utreda återkvalificering till omställningsstudiestöd

Enligt lagen om omställningsstudiestöd får omställningsstudiestöd lämnas under högst 44 veckor till den som får helt stöd. Till den som får en del av helt stöd, t.ex. vid deltidsstudier, lämnas stöd under motsvarande antal heltidsveckor. Vid 50 procent av helt stöd kan omställningsstudiestöd exempelvis lämnas under högst 88 veckor (se närmare om förutsättningarna för att få omställningsstudiestöd i avsnitt 3). Lagen innehåller inga bestämmelser som ger studerande möjlighet att kunna återkvalificera sig för rätt till fler veckor med stöd. Regeringen uttalade dock i förarbetena till lagen om omställningsstudiestöd att den avsåg att ge en sakkunnig i uppdrag att biträda Utbildningsdepartementet med att närmare utreda hur en återkvalificering till fler veckor med omställningsstudiestöd kan gå till (prop. 2021/22:176, s. 213).

Den 22 juni 2022 beslutade Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) om ett uppdrag att biträda departementet med att utreda frågan om återkvalificering för rätt till omställningsstudiestöd (U2022/02471). Enligt uppdraget skulle utredaren lämna förslag i linje med parternas principöverenskommelse om trygghet,

omställning och anställningsskydd, samt parternas slutliga utkast till huvudavtal.¹ En utgångspunkt för uppdraget var att förslagen skulle utformas utifrån samhällsekonomiskt hållbara principer och kunna införas utifrån redan befintliga strukturer. Det inbegrep att stödet skulle vara utformat på ett så kostnadseffektivt sätt som möjligt och möjliggöra förutsättningar för att säkerställa en övergripande kostnadskontroll. Av uppdraget framgick vidare att utredarens förslag skulle utgå från de förslag som har remitterats i promemorian Omställningsstudiestöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden och förslagen i propositionen Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (prop. 2021/22:176).

I uppdraget ingick att:

- lämna förslag om hur återkvalificering för rätt till ytterligare 22 veckor med omställningsstudiestöd ska kunna ske efter 15 år från det att individen har förbrukat sina första 22 veckor med omställningsstudiestöd,
- lämna förslag om hur tid med omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån ska begränsas för äldre studerande som återkvalificerar sig för rätt till ytterligare veckor, med beaktande av samhällets kostnader för stödet och den avkastning som studierna kan ge i arbetslivet och att studielån ska kunna betalas tillbaka i sin helhet,
- lämna nödvändiga författningsförslag och förslag om lämplig ikraftträdandetidpunkt, och
- redovisa förslagens offentligfinansiella och samhällsekonomiska konsekvenser i enlighet med 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

I utredningen skulle synpunkter inhämtas från Centrala studiestödsnämnden (CSN), de avtalslutande parterna och från andra berörda aktörer. CSN:s synpunkter skulle särskilt beaktas.

¹ Huvudavtalen om trygghet, omställning och anställningsskydd mellan Svenskt Näringsliv och PTK respektive mellan Svenskt Näringsliv och LO skrevs under den 22 juni 2022.

2.4 Ett längre arbetsliv och en föränderlig arbetsmarknad medför behov av fungerande studiefinansiering för återkommande omställning

Medellivslängden i Sverige ökar kontinuerligt både för kvinnor och män. I dag lever kvinnor och män i genomsnitt till knappt 85 respektive drygt 81 års ålder. Det är sannolikt att ökningen kommer att fortsätta. I Statistiska centralbyråns (SCB) befolkningsframskrivning från 2022 uppskattas att kvinnor i genomsnitt kommer att leva till nära 90 års ålder och män till nära 88 års ålder 2070. Riksdagen har av denna anledning beslutat om att höja åldersgränsen för tidigaste uttag av inkomstgrundad ålderspension från 62 till 63 år 2023 och att knyta åldersgränserna till den s.k. riktåldern för pension som ska börja användas 2026 (prop. 2018/19:133, bet. 2019/20:SfU5, rskr. 2019/20:10 och prop. 2021/22:181, bet. 2021/22:SfU25, rskr. 2021/22:331). Riktåldern ersätter dagens 65-årsnorm och innebär en pensionsålder som tar hänsyn till den ökande medellivslängden i Sverige. Riktåldern kommer att beräknas för varje år från och med 2020 och tillämpas för det sjätte året efter beräkningsåret. För 2026 och 2027 är riktåldern beslutad till 67 år. Regleringen innebär att pension tidigast kan lämnas från och med tre år före den månad då den försäkrade uppnår riktåldern för pension. Den ökande medellivslängden och en rörlig pensionsålder innebär att arbetslivet kommer att bli allt längre.

Arbetsmarknaden utvecklas å sin sida kontinuerligt och i en allt högre takt. Faktorer som teknikutveckling och globalisering innebär en ökad förändringstakt och högre kompetens- och erfarenhetskrav.² Den gröna omställningen skapar också nya kompetensbehov.³ Vissa arbetsuppgifter försvinner, andra förändras och nya arbetsuppgifter tillkommer.

Många kan och vill i dag arbeta, men ökande kompetenskrav innebär att välfärden och företagen ändå har svårt att hitta den kompetens de behöver.⁴ Långtidsutredningen konstaterade att

² Svenskt Näringsliv (2020). Näringslivets underliggande kompetensbehov och rekryteringsmönster – Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät 2020.

³ Svenskt Näringsliv (2021). Kompetensförsörjning för klimatomställningen.

⁴ Sveriges kommuner och landsting (2015). Företags kompetensbehov: Utmaning för kommuner. Svenskt Näringsliv (2020). Näringslivets underliggande kompetensbehov och

omställning underlättas om arbetskraften har den kompetens som efterfrågas på arbetsmarknaden. För att den som har blivit arbetslös snabbt ska komma i arbete igen kan den enskilde behöva utbilda sig eller flytta till en annan region.⁵ Kontinuerlig kompetensutveckling och möjligheter till omställning blir därför allt viktigare för företagens konkurrenskraft, välfärdens kompetensförsörjning och för individens långa och aktiva deltagande i arbetslivet.

Omställningsstudiestöd är ett generöst studiestöd som syftar till att ge förvärvsarbetande möjlighet till kompetensutveckling i form av utbildning. Det kan handla om att bredda, komplettera eller fördjupa kunskaper inom sitt nuvarande arbetsområde, men även om att förvärva helt nya kompetenser som ett led i en omställning för att kunna byta inriktning och yrkesbana. Utbildning med omställningsstudiestöd syftar till att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. På en arbetsmarknad i ständig förändring kommer denna effekt samtidigt att avta med tiden. Ytterligare kompetensutveckling eller omställning kan därför bli nödvändig. Behovet av ytterligare kompetensutveckling eller omställning bör generellt sett minska ju äldre stödtagaren är när han eller hon utnyttjar stödet för första gången. Omställningsstudiestöd kommer att kunna lämnas från och med den 1 januari 2023. Det saknas därför statistik som visar vem som utnyttjar stödet. Beräkningar visar dock att 90 500 personer som studerade under 2017 skulle kunna uppfylla kvalificeringsvillkoren för omställningsstudiestödet. Av dessa beräknas 2,9 procent vara yngre än 29 år, 18,5 procent yngre än 34 år och 40 procent yngre än 39 år. Från och med 2026 kommer riktåldern för pension att vara 67 år. Bland dem som studerar och som tillhör målgruppen för omställningsstudiestödet skulle 40 procent ha över 25 år kvar i arbetslivet om de skulle välja att utnyttja omställningsstudiestödet. Det är rimligt att anta att det under en sådan tidshorisont kan komma att uppstå nya behov av omställning. Särskilt om framtida förändringar på arbetsmarknaden medför att det valda yrkesområdet krymper och den enskilde drabbas av arbetslöshet. I en studie av Edin m.fl. (2019) analyseras hur inkomst och sysselsättning utvecklas för arbetstagare som befinner sig i

rekryteringsmönster – Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät 2020. Se även Sveriges kommuner och regioner (2020). Möt välfärdens kompetensutmaning – Rekryteringsrapport 2020.

⁵ SOU 2019:65. Långtidsutredningen 2019.

krympande yrken. Resultaten visar t.ex. att de som befann sig i krympande yrken 1985 i genomsnitt förlorade mellan två och fem procent i inkomst relativt jämförbara individer i mer stabila yrken under de 28 påföljande åren fram till 2013. Över samma tidsperiod var tiden i sysselsättning ca sex månader kortare än för individerna i mer stabila yrken.⁶ Möjligheten till ytterligare veckor med studiestöd till kompetensutveckling eller omställning blir i en sådan situation särskilt viktig.

Omställningsstudiestöd lämnas enligt nuvarande regler vid heltidsstudier under högst 44 veckor, vilket kan sägas motsvara omkring ett års studier. Den som redan har utnyttjat 44 veckor med omställningsstudiestöd kommer att vara hänvisad till andra finansieringsformer vid framtida behov av kompetensutveckling eller omställning, exempelvis studiemedel. Lite äldre personer som är väletablerade på arbetsmarknaden har ofta högre levnadsomkostnader. Äldre personer som studerar med studiemedel anser också att studiemedlen är otillräckliga i förhållande till sina levnadsomkostnader. Äldre studerande är dessutom mer ovilliga att finansiera studier med studielån.⁷ En undersökning från TCO visar att knappt sju av tio tjänstemän uppger att deras privatekonomi inte klarar att de studerar.⁸ För många äldre arbetstagare och egenföretagare ter sig studier med studiemedel därför inte som en realistisk möjlighet. Kompetensutveckling i form av personalutbildning på arbetstid är samtidigt vanligast i yrken som kräver högskolekompetens. De reella möjligheterna till kompetensutveckling för arbetstagare och egenföretagare inom yrken som inte kräver högskolekompetens är mer begränsad.⁹ Den som i yngre ålder har utnyttjat möjligheten att studera med omställningsstudiestöd och som senare i livet ställs inför ytterligare behov av kompetensutveckling eller omställning i form av utbildning kommer ofta att vara hänvisad till former av studiefinansiering som fungerar sämre för den som är eller nyligen har varit väletablerad på arbetsmarknaden. Ytterligare kompetensutveckling eller omställ-

⁶ P-A. Edin, T. Evans, G. Graetz, S. Hernnäs och G. Michaels (2019). Yrken som försvinner – konsekvenser för arbetskraften (IFAU-rapport 2019:20, sammanfattning av Working Paper 2019:19).

⁷ CSN (2021). Studerandes ekonomiska och sociala situation 2020 – CSN rapport 2021:1.

⁸ TCO (2020). Vidareutbildning, varför och för vad – Om tjänstemäns behov av utbildning och omställning.

⁹ Statistiska centralbyrån (2018). Vuxnas deltagande i utbildning – personalutbildning och andra former av utbildning.

ning blir då inget realistiskt alternativ. Ett allt längre arbetsliv och en ökad förändringstakt på arbetsmarknaden innebär också att behovet av sådan ytterligare kompetensutveckling eller omställning ökar. Studiefinansiering i form av ytterligare tid med omställningsstudiestöd för återkommande kompetensutveckling eller omställning senare i livet för den som är eller nyligen har varit väletablerad på arbetsmarknaden bör därför övervägas.

3 Nuvarande reglering

Bestämmelser om omställningsstudiestöd finns i både lag och förordning

Bestämmelser om omställningsstudiestöd finns i lagen om omställningsstudiestöd, i förordningen (2022:857) om omställningsstudiestöd och i föreskrifter som meddelats av CSN.

Därutöver finns det också vissa bestämmelser som rör omställningsstudiestöd i andra författningar, bl.a. i studiestödsdatalagen (2009:287), studiestödsdataförordningen (2009:321), socialförsäkringsbalken, inkomstskattelagen (1999:1229), lagen (2022:850) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd, studiestödslagen (1999:1395) och i lagen (2017:527) om studiestartsstöd.

Omställningsstudiestöd syftar till att stärka ställningen på arbetsmarknaden för vuxna yrkesverksamma och lämnas i mån av tillgängliga medel

Syftet med omställningsstudiestödet är att förbättra förutsättningarna för vuxna yrkesverksamma att finansiera studier och att stärka deras framtida ställning på arbetsmarknaden (1 § lagen om omställningsstudiestöd). Omställningsstudiestödet är ett parallellt studiestödssystem vid sidan av systemen för studiehjälp och studiemedel enligt studiestödslagen och studiestartsstöd enligt lagen om studiestartsstöd.

Omställningsstudiestöd är inte en rättighet för de personer som uppfyller villkoren för stödet utan begränsas av om det finns tillgängliga medel. Anvisade medel fördelas mellan studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i privat respektive offentlig sektor och studerande som förvärvs-

arbetar eller senast har förvärvat arbetat huvudsakligen i offentlig sektor. Fördelningen av medel mellan de två grupperna ska avspegla andelen förvärvsarbetande i privat respektive offentlig sektor (4 § lagen om omställningsstudiestöd).

Utöver det statliga omställningsstudiestödet kan vissa anställda få ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd genom sin omställningsorganisation.

Omställningsstudiestöd ges vid heltidsstudier i högst 44 veckor

Omställningsstudiestöd består av en bidragsdel och en lånedel: omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån (3 § lagen om omställningsstudiestöd). Stödet kan lämnas för heltidsstudier och deltidstudier som omfattar 20, 40, 50, 60 eller 75 procent av heltid. Stödet kan lämnas under sammanlagt motsvarande högst 44 veckors heltidsstudier (17 och 21 §§ lagen om omställningsstudiestöd).

Vissa utländska medborgare kan få omställningsstudiestöd

Omställningsstudiestöd kan lämnas till svenska medborgare och till vissa utländska medborgare. Samma regler gäller som för utländska medborgares rätt att få studiemedel (10 och 11 §§ lagen om omställningsstudiestöd).

Det finns vissa övre åldersgränser för stödet

Rätten till omställningsstudiestöd begränsas av två övre åldersgränser. Den ena anger att omställningsstudiestöd i form av bidrag får lämnas längst till och med det kalenderår då den studerande fyller 62 år, dock under högst 10 veckor från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 år. Från och med den 1 januari 2026, i samband med införandet av en riktålder för pension, kommer omställningsstudiebidrag att kunna lämnas under högst tio veckor längst till och med det år då den studerande fyller 63 år från och med det år då den studerande fyller 62 år. Den andra åldersgränsen anger att omställningsstudiestöd i form av lån får lämnas längst till och

med det kalenderår då den studerande fyller 60 år (8 § och 21 § tredje stycket lagen om omställningsstudiestöd).

I praktiken kan omställningsstudiestöd dessutom tidigast beviljas från och med det år då en person fyller 27 år på grund av det s.k. etableringsvillkoret, se nedan.

Det krävs att sökanden är väl etablerad och har en aktuell förankring på arbetsmarknaden

Omställningsstudiestöd lämnas till sökande som är väl etablerade och har en aktuell förankring på arbetsmarknaden. Det finns därmed ett tvådelat villkor om förvärvsarbete, där de två delarna benämns etableringsvillkoret och aktualitetsvillkoret (6 § lagen om omställningsstudiestöd).

Enligt etableringsvillkoret krävs att den studerande har förvärvsarbetat i Sverige under i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad. Detta arbete ska ha skett i sammanlagt minst 96 månader (kvalificeringstiden) inom en ramtid om 14 år. Arbetet kan beräknas tidigast från och med det kalenderår då han eller hon fyllde 19 år. I praktiken kan omställningsstudiestöd därigenom beviljas tidigast från och med det år då en person fyller 27 år. Förvärvsarbetet ska ha varit den studerandes huvudsyssla under kvalificeringstiden. Etableringsvillkoret anses även vara uppfyllt om den studerande under kvalificeringstiden har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete.

Enligt aktualitetsvillkoret krävs att den studerande har förvärvsarbetat i Sverige under i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad i sammanlagt minst 12 månader (kvalificeringstiden) inom en ramtid om 24 månader. Även i detta fall anses villkoret vara uppfyllt om den studerande under kvalificeringstiden har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete.

Med ramtid avses de 14 år respektive 24 månader som närmast har föregått den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till CSN eller, om studierna har påbörjats dessförinnan, från och med dagen före studiestarten. I vissa fall kan dock ramtiden beräknas från en annan tidpunkt (5 § förordningen om omställningsstudiestöd).

Vid prövning av etableringsvillkoret respektive aktualitetsvillkoret tas hänsyn till tid då den studerande fått vissa ersättningar, t.ex. föräldrapenningförmåner och sjukpenning. För etablerings-

villkoret gäller att viss sådan annan tid kan tillgodoräknas som motsvarande förvärvsarbete under högst 24 månader (6 § förordningen om omställningsstudiestöd). För aktualitetsvillkoret gäller i stället att tid med annan ersättning inte räknas in i ramtiden (7 § förordningen om omställningsstudiestöd).

Arbetad tid, inkomster från förvärvsarbete eller andra ersättningar i ett land inom EES, i Förenade kungariket och i Schweiz kan i vissa fall räknas som förvärvsarbete, inkomster eller motsvarande ersättning i Sverige.

Omställningsstudiestöd lämnas för utbildningar i Sverige som stärker den studerandes ställning på arbetsmarknaden

Omställningsstudiestöd kan lämnas för studier på utbildningar i Sverige som är studiemedelsberättigande men även för utbildningar som finansieras av en omställningsorganisation (13 § lagen om omställningsstudiestöd samt 11 och 12 §§ förordningen om omställningsstudiestöd).

En förutsättning för att kunna beviljas omställningsstudiestöd är att utbildningen stärker individens framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Om det finns särskilda skäl, får omställningsstudiestöd lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov. Omställningsstudiestöd lämnas dock inte för utbildningar som enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare eller för utbildningar som den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter. Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska CSN, innan myndigheten fattar beslut om stödet, ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov (32 § lagen om omställningsstudiestöd).

Det finns en övre gräns för utbildningens längd till och med det kalenderår den studerande fyller 39 år

Till och med det kalenderår då den studerande fyller 39 år får omställningsstudiestöd lämnas för en utbildning som motsvarar högst 80 veckors studier på heltid. Från och med det kalenderår då den studerande fyller 40 år finns det däremot inte någon begränsning i fråga om utbildningens längd (14 § lagen om omställningsstudiestöd).

Stödet beräknas med utgångspunkt i stödmottagarens årliga inkomst och ska ersätta ett inkomstbortfall

Omställningsstudiebidrag lämnas med ett belopp som motsvarar den sökandes årliga inkomst som beslutas av Försäkringskassan, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8 och med den omfattning som stöd ska lämnas för (22 och 24 §§ lagen om omställningsstudiestöd). Det motsvarar för den som studerar på heltid högst 22 300 kronor per månad i 2023 års beloppsnivå. Om den studerande har en inkomst från förvärvsarbete på deltid kan bidraget efter begäran beräknas på ett annat sätt (25 § lagen om omställningsstudiestöd). Omställningsstudiebidraget beskattas och är pensionsgrundande.

Omställningsstudielån är ett komplement till omställningsstudiebidraget och lämnas endast under den tid och i den omfattning som omställningsstudiebidraget lämnas (4 § lagen om omställningsstudiestöd). Omställningsstudielån kan som mest lämnas med ett belopp som motsvarar grund- och tillägglånet i det nuvarande studiemedelssystemet (13 600 kronor per månad vid heltidsstudier i 2023 års beloppsnivå). Storleken på lånet anpassas samtidigt så att summan av omställningsstudielån samt omställningsstudiebidrag och eventuellt kollektivavtalat kompletterande studiestöd efter skatt inte ska överstiga tidigare nettoinkomster från arbete. Lånets storlek bestäms därför med utgångspunkt i ett belopp som motsvarar 63 procent av skillnaden mellan

1. storleken på omställningsstudiebidraget och eventuellt kollektivavtalat kompletterande studiestöd före skatt, och

2. den årliga inkomsten multiplicerad med den omfattning som omställningsstudiestöd lämnas för (26 och 27 §§ lagen om omställningsstudiestöd).

Omställningsstudielån betalas tillbaka enligt bestämmelserna för återbetalning av studielån

Omställningsstudielån betalas tillbaka enligt bestämmelserna för återbetalning av studielån i studiestödslagen (36 § lagen om omställningsstudiestöd). Det innebär att omställningsstudielån kommer att läggas samman med sådana studielån inom studiemedelssystemet som har tagits från och med 2022. Återbetalningstiden för de lånen är normalt 25 år eller det färre antal år som återstår tills låntagaren fyller 64 år. För den som har en liten skuld kan återbetalningstiden bli kortare, eftersom årsbeloppet som minst är 15 procent av prisbasbeloppet, dvs. 7 875 kronor under 2023 (4 kap. 4 § studiestödslagen).

Det finns trygghetsregler som innebär att det årliga belopp som ska betalas kan sättas ned. Årsbeloppet kan minskas efter en prövning mot inkomsten under betalningsåret. Årsbeloppet kan även minskas om låntagaren genomgår viss militärutbildning eller om det finns synnerliga skäl (4 kap. 13 och 14 §§ studiestödslagen). Vid nedsättning av årsbeloppet efter prövning mot inkomsten behöver låntagaren betala högst fem procent av sin sammanlagda årsinkomst till och med det år denne fyller 49 år. Om låntagaren är 50 år eller äldre behöver ett belopp motsvarande högst sju procent av inkomsten återbetalas. För att få nedsättning måste årsbeloppet efter nedsättning dock bli minst 1 575 kronor lägre än det tidigare årsbeloppet (under 2023). Till skillnad från vad som gäller för studerande med studiehjälp, studiemedel eller studiestartsstöd får den som studerar med omställningsstudiestöd inte automatisk nedsättning av sitt årsbelopp på grund av studier, men kan som andra låntagare ansöka om nedsatt årsbelopp om inkomsterna minskar till följd av studierna.

Lån som inte har betalats vid utgången av det år då låntagaren fyller 71 år skrivs av. Detsamma gäller vid dödsfall. Avskrivning kan också göras om det finns synnerliga skäl.

Omställningsstudiestöd under sjukdom och ledighet

Studerande kan, på samma sätt och enligt samma villkor som studiemedel och studiestartsstöd, få behålla omställningsstudiestöd vid egen sjukdom, vård av barn, närståendevård och i samband med att ett barn har avlidit (28 § lagen om omställningsstudiestöd och 18–21 §§ förordningen om omställningsstudiestöd). I likhet med studiestartsstödet, men till skillnad från vad som gäller inom studiemedelsystemet, räknas veckor då den studerande har fått omställningsstudiestöd under sjukdom eller annan ledighet som förbrukade (22 § förordningen om omställningsstudiestöd). Precis som inom studiemedelsystemet kan omställningsstudielån som lämnats vid sjukdom eller annan ledighet i vissa fall skrivas av (23 § förordningen om omställningsstudiestöd).

Omställningsstudiestödet samordnas med förvärvsarbete och vissa andra ersättningar

Studerande måste avstå från förvärvsarbete under den tid och i den omfattning som omställningsstudiestöd lämnas. Omställningsstudiestöd får bara lämnas i sådan omfattning att stödet och omfattningen av förvärvsarbetet tillsammans uppgår till högst heltid (17 § lagen om omställningsstudiestöd).

Omställningsstudiestöd får inte heller lämnas eller tas emot för samma tid som vissa andra ersättningar lämnas (29 och 30 §§ lagen om omställningsstudiestöd). Däremot är det möjligt att parallellt få omställningsstudiestöd och andra ersättningar, om det rör sig om skilda aktiviteter som under samma kalendertid ger rätt till respektive ersättning.

De ersättningar som samordnas med omställningsstudiestöd är i stort sett de samma som samordnas inom studiemedelsystemet, t.ex. aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, sjukersättning, aktivitetsersättning och rehabiliteringsersättning. Omställningsstudiestöd får inte heller lämnas för samma vecka som det lämnas studiemedel eller studiestartsstöd för och vice versa. Omställningsstudiestöd får vidare inte lämnas under samma tid som en studerande får föräldrapenning eller för studier som den studerande får lön för att bedriva.

Stöd som lämnas felaktigt eller med för högt belopp kan återkrävas

En studerande som har fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp ska i vissa fall betala tillbaka stödet genom återkrav (40 § lagen om omställningsstudiestöd). Det gäller t.ex. om den studerande har förvärvsarbetat i en större omfattning än den omfattning som lagts till grund för beräkningen av stödet.

Normalt görs det en prövning av studieresultat

Den som tidigare har haft omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd måste visa upp tillräckliga studieresultat för att ha rätt till nytt omställningsstudiestöd. Det finns dock vissa undantag som medger att omställningsstudiestöd får lämnas även utan att det sker, t.ex. om det är fråga om äldre studieresultat eller om det finns särskilda skäl (19 och 20 §§ lagen om omställningsstudiestöd).

4 Det ska vara möjligt att få fler veckor med omställningsstudiestöd

4.1 Det ska finnas en möjlighet att ställa om vid fler tillfällen i livet

Förslag: Det ska finnas en möjlighet att återkvalificera sig för ytterligare tid med omställningsstudiestöd.

Skälen för förslaget: I kapitel 2 redogörs för hur en ökande medellivslängd medför ett behov av ett längre arbetsliv samtidigt som arbetsmarknaden utvecklas allt snabbare. Faktorer som teknikutveckling, globalisering och den gröna omställningen innebär en ökad förändringstakt och högre kompetens- och erfarenhetskrav. Kontinuerlig kompetensutveckling och möjligheter till återkommande omställning blir därför allt viktigare. Enligt parternas huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd har anställda som utbildar sig som ett led i en kompetensutveckling eller en omställning tillgång till ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd under högst 44 veckor, med möjlighet att efter en tid kunna återkvalificera sig och få ytterligare veckor. Genom att lämna ytterligare veckor med kompletterande studiestöd möjliggörs återkommande kompetensutveckling eller omställning som ytterligare kan stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden och bidra till att stärka näringslivets konkurrenskraft, säkra kompetensförsörjningen och underlätta det livslånga lärandet.

Statligt omställningsstudiestöd lämnas vid heltidsstudier under högst 44 veckor, motsvarande omkring ett års studier, under

förutsättning att övriga villkor för att lämna stöd är uppfyllda (se avsnitt 4.3). Det finns i nuvarande regelverk ingen möjlighet att efter en tid och under vissa förutsättningar få en möjlighet att få fler veckor med omställningsstudiestöd. Utan en möjlighet att kunna få fler veckor skulle den som tidigare har förbrukat alla sina veckor med omställningsstudiestöd, och som senare i livet behöver ytterligare utbildning som ett led i en omställning, vara hänvisad till andra former av studiefinansiering. Det gäller även den som tidigare har förbrukat delar av sina veckor med omställningsstudiestöd och som behöver finansiera en ny längre utbildning som ett led i en senare omställning. Andra former av studiefinansiering bedöms samtidigt fungera mindre väl för den som är eller nyligen har varit väletablerad på arbetsmarknaden (se avsnitt 2). En nödvändig senare kompetensutveckling eller omställning kan därför försvåras.

Omställningsstudiestöd är ett generöst studiestöd som syftar till att möjliggöra för fler yrkesverksamma vuxna att förbättra sin kompetens och stärka sin ställning på arbetsmarknaden. Stödet är utformat för att ge målgruppen, som annars hade haft begränsade möjligheter att studera, bättre förutsättningar att finansiera studier. Stödets storlek beräknas t.ex. därför för att ersätta ett inkomstbortfall under studierna, vilket begränsar studiernas privat-ekonomiska konsekvenser.¹⁰

Enligt parternas huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd lämnas kollektivavtalat kompletterande studiestöd endast till studerande som samtidigt är beviljade omställningsstudiestöd. Enligt avtalen ska studerande som har utnyttjat omställningsstudiestöd och samtidigt fått kollektivavtalat kompletterande studiestöd ha möjlighet att efter en tid återkvalificera sig för ytterligare veckor med kompletterande stöd. Fler veckor med kompletterande stöd är dock avhängigt att den studerande även kan få fler veckor med omställningsstudiestöd.

Ett alternativ till fler veckor med omställningsstudiestöd vore att utarbeta en ny form av studiefinansiering för yrkesverksamma som inte kan få mer omställningsstudiestöd, men som på grund av utvecklingen på arbetsmarknaden eller andra omständigheter åter behöver kompetensutveckling eller omställning i form av utbildning. Det omställningsstudiestöd som riksdagen beslutade om den 8 juni 2022 (prop. 2021/22:176, bet. 2021/22:AU12, rskr. 2021/22:365) är

¹⁰ Prop. 2021/22:176, s. 168 och 215–220.

samtidigt redan specifikt utformat och anpassat för att tillgodose yrkesverksammas behov av studiefinansiering, utifrån önskemål och synpunkter från arbetsmarknadens parter. Omställningsstudiestödets konstruktion och beloppsnivåer får därmed uppfattas ha bred förankring. Som nämnts har yrkesverksamma som får omställningsstudiestöd och som omfattas av parternas huvudavtal även tillgång till ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd som är ett komplement till omställningsstudiestödet och som ersätter 80 procent av ett inkomstbortfall upp till en inkomst om 5,5 inkomstbasbelopp (34 000 kronor i månaden 2023) eller 65 procent av ett inkomstbortfall upp till en inkomst om tolv inkomstbasbelopp (74 300 kronor i månaden 2023). CSN och andra aktörer tar dessutom redan tillsammans fram system och rutiner för att administrera och informera om det nya omställningsstudiestödet och det kollektivavtalade kompletterande studiestödet. Att utarbeta en helt ny och separat studiefinansieringslösning för yrkesverksamma som behöver förnyad kompetensutveckling eller omställning bedöms därför vara ineffektivt, kostsamt och överflödigt.

En rimligare lösning är att i stället göra det möjligt för yrkesverksamma att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd. Med återkvalificering avses att en studerande efter en viss tid ska kunna få fler än totalt 44 veckor med omställningsstudiestöd, under förutsättning att övriga villkor för att lämna stöd är uppfyllda. En sådan lösning ligger även i linje med de önskemål som parterna har uttryckt i principöverenskommelsen (se avsnitt 2).

En möjlighet att kunna få ytterligare veckor med omställningsstudiestöd underlättar för yrkesverksamma som efter att ha arbetat en längre tid på nytt behöver kompetensutveckling eller omställning i form av utbildning för att kunna möta arbetsmarknadens föränderliga behov. Den som redan har utnyttjat viss tid med omställningsstudiestöd bör därför ha möjlighet att återkvalificera sig för fler veckor med stödet.

4.2 Ytterligare 22 veckor med omställningsstudiestöd ska kunna lämnas efter 15 år

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas utöver 44 veckor när det har gått minst 15 år efter att den studerande har fått de första 22 veckorna med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd. Omställningsstudiestöd ska i dessa fall kunna lämnas under ytterligare sammanlagt högst 22 veckor till den som får helt stöd och motsvarande antal veckor till den som får en del av helt stöd. Detta innebär att en studerande som får helt stöd som mest kan få 66 veckor med omställningsstudiestöd.

Åldersgränserna för omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån ska tillämpas även när den studerande har återkvalificerat sig för ytterligare veckor med omställningsstudiestöd.

Skälen för förslaget: Kollektivavtalat kompletterande studiestöd lämnas enligt parternas huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd i samma omfattning och för samma veckor som den studerande får omställningsstudiestöd från CSN. Enligt avtalen kan det kompletterande stödet lämnas under som mest 44 veckors studier på heltid, men anställda ska 15 år efter att de har utnyttjat sina 22 första veckor med kompletterande stöd kvalificera sig för ytterligare 22 veckor med sådant stöd. Återkvalificering för fler veckor med kollektivavtalat kompletterande stöd blir med andra ord enbart aktuell om den studerande även kan få omställningsstudiestöd. I avsnitt 4.1 föreslås också att den som har studerat en tid med omställningsstudiestöd ska ha möjlighet att återkvalificera sig för fler veckor med stödet.

Det bör vara möjligt att få högst 22 ytterligare veckor med omställningsstudiestöd ...

Omställningsstudiestöd kommer att kunna lämnas först från och med den 1 januari 2023. Det saknas därför statistik som visar vem som utnyttjar stödet. Beräkningar visar dock att omkring 90 500 personer som studerade under 2017 skulle kunna uppfylla det

grundläggande kvalifikationsvillkoret¹¹ för att kunna få omställningsstudiestöd. Åldersfördelningen i denna grupp ser ut på följande sätt.

Tabell 4.1 Personer som studerade under 2017 och som också uppfyllde kvalifikationsvillkoren för omställningsstudiestöd

Antal och andel av alla som uppfyllde villkoren och även studerade, fördelat efter ålder

	-29 år	-34 år	-39 år	-44 år	-49 år	-54 år	-60 år
Antal	2 616	16 744	36 288	55 242	71 700	83 730	90 681
Andel	2,9 %	18,5 %	40,0 %	60,9 %	79,1 %	92,3 %	100,0 %

Källa: Utbildningsdepartementets beräkningar.

Riktåldern för pension är beslutad till 67 år för 2026 och 2027. Det innebär att den lägsta åldern för att ta ut allmän pension då blir 64 år. Bland dem som studerar och som tillhör målgruppen för omställningsstudiestödet skulle omkring 40 procent ha minst 25 år kvar i arbetslivet om de skulle välja att utnyttja omställningsstudiestödet, 60 procent skulle ha minst 20 år kvar och 80 procent minst 15 år. Det kan antas att ett nytt behov av kompetensutveckling eller omställning i form av utbildning, som den studerande själv kan ha svårt att finansiera och som den studerandes arbetsgivare inte kan förväntas stå för, kan komma att uppstå under sådana längre tidshorisonter. I avsnitt 4.1 föreslås därför att en studerande som redan har utnyttjat viss tid med omställningsstudiestöd bör ha möjlighet att återkvalificera sig för fler veckor med stödet.

Omställningsstudiestöd ersätter ett inkomstbortfall vid studier och ger anställda reella möjligheter till kompetensutveckling eller omställning i form av utbildning. Den som utnyttjar omställningsstudiestöd under 44 veckor kan som mest få omkring 225 000 kronor i omställningsstudiebidrag, beräknat i 2023 års belopp. Därutöver tillkommer kostnader för pensionsavsättningar med omkring 23 000 kronor. De höga kostnader som därmed är förknippade med omställningsstudiestödet talar för att möjligheterna att kunna få fler veckor med sådant stöd bör begränsas, både vad gäller antalet tillfällen som sådan återkvalificering kan bli aktuell och det ytterligare antalet veckor som

¹¹ Kravet på att den studerande ska ha en etablerad förankring på arbetsmarknadens, se kap. 3.

kan lämnas. En rimlig utgångspunkt är att återkvalificering för ytterligare veckor med omställningsstudiestöd bara bör kunna komma i fråga vid ett tillfälle under ett arbetsliv.

Omställningsstudiestöd lämnas enligt nuvarande regelverk under högst 44 veckor (vid helt stöd). Den som vill och behöver läsa en längre utbildning är därefter hänvisad till annan finansiering.¹² För den som tidigare har utnyttjat omställningsstudiestöd för att stärka sin framtida ställning på arbetsmarknaden bör behovet av senare och ytterligare kompetensutveckling eller omställning normalt vara mindre. Om omställningsstudiestöd lämnas under högst 44 veckor och om möjligheten att få fler veckor är begränsad skapas också tydliga incitament för effektiva och välplanerade studier, såväl för den som får omställningsstudiestöd för första gången som för den som återkommer och behöver ytterligare veckor för en ny kompetensutveckling eller omställning högre upp i åldern. En möjlighet att få ett stort antal ytterligare veckor med omställningsstudiestöd, t.ex. 44 nya veckor, skulle i stället minska incitamenten för effektiva och välplanerade studier som ett led i en omställning. Motsatsvis riskerar en ytterligare kompetensutveckling eller omställning senare i arbetslivet bli en omöjlighet om antalet ytterligare veckor i stället begränsas alltför mycket. Samtidigt finns det andra former av offentliga studiestöd som, tillsammans med det kostnadsfria utbildningssystemet, bidrar till samhällets kompetensförsörjning och individens möjlighet att ta ansvar för och forma sitt yrkesliv. En rimlig avvägning mellan behovet av ytterligare veckor, kostnaderna för stödet samt av att stimulera effektiva och välplanerade studier bedöms därför vara att tiden med omställningsstudiestöd bör kunna utökas med högst 50 procent, dvs. med högst 22 veckor till en studerande som får helt stöd och med motsvarande antal veckor till en studerande som får en del av helt stöd. Det innebär att en studerande som får helt stöd som mest kan få 66 veckor med omställningsstudiestöd, motsvarande ett och ett halvt års heltidsstudier. En studerande som tidigare har fått 22 veckor med helt stöd kan alltså få ytterligare 44 veckor med helt stöd (de 22 veckor som återstår av de initiala 44 veckorna och 22 ytterligare veckor). Ett sådant förslag överensstämmer även med parternas principöverenskommelse och ingångna huvudavtal.

¹² Prop. 2021/22:176, s. 212.

... men studerande som har kortare tid kvar i arbetslivet bör fortfarande endast kunna utnyttja omställningsstudiebidrag under tio veckor

Omställningsstudiestöd i form av lån lämnas längst till och med det år den studerande fyller 60 år. Omställningsstudiestöd i form av bidrag kan därefter lämnas under högst tio veckor och längst till och med det år den studerande fyller 62 år (8 och 21 §§ lagen om omställningsstudiestöd). En förutsättning för att kunna få omställningsstudiebidrag under högst tio veckor från och med det år då den studerande fyller 61 år är samtidigt att den studerande har minst så många veckor kvar med omställningsstudiestöd. Från och med den 1 januari 2026, i samband med att en riktålder för pension ska börja användas, kommer omställningsstudiebidrag att kunna lämnas längst till och med det år då den studerande fyller 63 år. Tioveckorsbegränsningen kommer då att gälla från och med det kalenderår då den studerande fyller 62 år.

Omställningsstudiestöd i form av lån ska betalas tillbaka enligt samma bestämmelser som studielån inom studiemedelssystemet (36 § lagen om omställningsstudiestöd). Syftet är att nya omställningsstudielån ska kunna betalas tillbaka tillsammans med studielån som den studerande kan ha sedan tidigare, för att underlätta återbetalningen. Åldersgränsen för omställningsstudielån måste därför överensstämma med åldersgränsen för studielån inom studiemedelssystemet. I annat fall omöjliggörs samordning och att skulderna betalas tillbaka tillsammans, som en enda studieskuld. Studiemedel i form av studielån kan lämnas till och med det kalenderår då den studerande fyller 60 år (3 kap. 3 § studiestödslagen). Studerande som återkvalificerar sig för fler veckor med omställningsstudiestöd bör därför inte kunna få omställningsstudielån efter det kalenderår de har fyllt 60 år. Studerande som är högst 60 år när de för första gången ansöker om omställningsstudiestöd har möjlighet att utnyttja omställningsstudielån under 44 veckor. Detsamma kommer att gälla för studerande som återkvalificerar sig för rätt till omställningsstudiestöd. Den som 15 år tidigare har utnyttjat 22 veckor med omställningsstudiestöd kommer till och med det år då han eller hon fyller 60 år som mest att kunna få omställningsstudielån under ytterligare 44 veckor. Sådant nytt omställningsstudielån förutsätter dessutom att den studerande

har arbetat under minst åtta av de senaste 14 åren innan studierna återupptas. Tidigare skulder i form av omställningsstudielån eller vanliga studielån bör därför ha kunnat minska genom ordinarie återbetalningar, innan återkvalificering för fler veckor med omställningsstudiestöd kan bli aktuellt. Det saknas därför anledning att föreslå ytterligare begränsningar av rätten till omställningsstudielån för den som återkvalificerar sig för fler veckor med stöd.

Från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 begränsas rätten till omställningsstudiebidrag. Motivet till denna begränsning är att omställningsstudiestöd inte ska kunna lämnas till den som kan förväntas att gå i pension direkt efter avslutade studier. Eftersom det samtidigt kan finnas ett visst begränsat behov av att kunna läsa kortare kurser även efter 60 års ålder, gavs äldre studerande dock en möjlighet att kunna få omställningsstudiebidrag under högst tio veckor, längst till och med det år då de fyller 62 år (prop. 2021/22:176, s. 177).

Samhällets kostnader för omställningsstudiestödet, den avkastning som studierna kan ge i arbetslivet och det faktum att studielån ska kunna betalas tillbaka i sin helhet innebär att det finns skäl att begränsa tiden med omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån för äldre studerande som återkvalificerar sig för ytterligare veckor. De motiv som angavs för den nuvarande begränsningen av äldre studerandes möjligheter att få omställningsstudiebidrag är fortfarande aktuella. Inte heller kan behovet av fler veckor med omställningsstudiebidrag efter 60 års ålder nu anses ha blivit större. Åldersgränserna för bidrag respektive lån bör därför bibehållas även i de fall den studerande återkvalificerar sig för fler veckor med omställningsstudiestöd. En studerande som kvalificerar sig för 22 nya veckor med omställningsstudiestöd bör därför inte kunna få omställningsstudielån efter 60 års ålder. De ytterligare veckorna i form av omställningsstudiebidrag bör inte heller lämnas längre än till det år då den studerande fyller 63 år och bör vara begränsade till tio veckor, från och med det kalenderår då han eller hon fyller 62 år.¹³ Det innebär att en studerande, som uppfyller villkoren för ytterligare 22 veckor, från och med det år då han eller hon fyller 62 år bara kan få omställningsstudiebidrag under

¹³ Omställningsstudiestöd kan lämnas fr.o.m. den 1 januari 2023. Återkvalificering 15 år efter att den studerande utnyttjat sina första 22 veckor med stödet kan därför bli aktuellt först 2038. Åldern när möjligheterna att få omställningsstudiebidrag begränsas höjs den 1 januari 2026, från det kalenderår den studerande fyller 61 till det kalenderår den studerande fyller 62 år.

ytterligare tio veckor. En förutsättning är dock att han eller hon tidigare har haft helt stöd under högst 56 veckor, eller motsvarande tid med del av helt stöd.

Ytterligare veckor bör kunna lämnas till studerande som har förbrukat minst hälften av sina ursprungliga veckor med omställningsstudiestöd ...

För att komma i fråga för ytterligare 22 veckor med omställningsstudiestöd är det rimligt att det finns ett verkligt behov av fler veckor. En studerande som endast har förbrukat ett fåtal veckor har t.ex. inte samma behov av fler veckor som en studerande som har förbrukat de flesta av sina veckor. Ett system där bara den som har förbrukat alla sina veckor med omställningsstudiestöd kan komma i fråga för fler veckor med omställningsstudiestöd skulle dock medföra stora tröskeffekter. En studerande som har förbrukat alla sina 44 veckor med omställningsstudiestöd och som senare behöver återvända till studier för en ny kompetensutveckling eller omställning skulle med ett sådant system kunna få 22 nya veckor. En studerande som endast har förbrukat 43 veckor med omställningsstudiestöd skulle däremot inte kunna få några nya veckor. En sådan gräns skulle även kunna medföra en försämrad genomströmning, genom att studerande som inte har behov av 44 veckor med omställningsstudiestöd ändå maximerar sitt uttag av veckor i syfte att kunna komma i fråga för en senare återkvalificering.

Enligt tidigare bedömning bör det vara möjligt att lämna omställningsstudiestöd under ytterligare högst 22 veckor (se ovan). En lämplig utgångspunkt är därför att antalet nya veckor, tillsammans med det antal veckor som den studerande eventuellt har kvar sedan tidigare, inte ska kunna överstiga 44. I annat fall skulle studerande som återkvalificerar sig för fler veckor kunna bedriva studier med omställningsstudiestöd under längre tid än den som ansöker om omställningsstudiestöd för allra första gången. Att den som inte tidigare har utnyttjat stödet kan studera under högst 44 veckor, medan den som tidigare har förbrukat ett fåtal veckor får 22 nya veckor och därför kan studera under uppemot 66 veckor är inte rimligt. Nya veckor med omställningsstudiestöd bör därför bara kunna komma i fråga för den som redan har fått omställnings-

studiestöd under motsvarande minst 22 veckor med helt stöd. Nya veckor bör därmed kunna lämnas till den som fått minst 22 veckor med helt stöd, 30 veckor med 75 procent av helt stöd, 37 veckor med 60 procent av helt stöd, 44 veckor med 50 procent av helt stöd, 55 veckor med 40 procent av helt stöd eller minst 110 veckor med 20 procent av helt stöd. Med att ha fått omställningsstudiestöd bör avses att den studerande har förbrukat veckorna, dvs. att han eller hon är beviljad stöd, har fått stödet utbetalt och också bedrivit de studier som stödet har lämnats för. Omställningsstudiestöd som har betalats ut felaktigt och senare återkrävts och stöd som inte har utnyttjats och återbetalats med stöd av bestämmelserna i 50 § lagen om omställningsstudiestöd och 6 kap. 2 § studiestödslagen har t.ex. inte förbrukats.

... när 15 år har passerat

Behovet av ytterligare kompetensutveckling eller omställning och fler veckor med omställningsstudiestöd bör generellt sett minska ju äldre stödtagaren är när han eller hon för första gången utnyttjar stödet. Samhällsekonomiska skäl talar dessutom emot att anställda som har kort tid kvar i arbetslivet ska kunna få fler veckor med ett generöst omställningsstudiestöd. Det är därför rimligt att knyta möjligheten att få fler veckor till att viss tid har förflutit sedan den studerande förbrukat en stor del av stödet.

Möjligheten att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd syftar till att tillgodose ett nytt behov av kompetensutveckling eller omställning som kan uppstå senare under arbetslivet, för den som redan tidigare har studerat med omställningsstudiestöd som ett led i en omställning. Syftet är inte att studerande omgående efter en inledande period med omställningsstudiestöd ska kunna få 22 ytterligare veckor med stöd. För den som förbrukar veckor med omställningsstudiestöd mellan 27 och 45 års ålder återstår minst 15 år till 60-årsdagen, och minst 22 år till den nya riktålder för pension som börjar användas 2026. Behovet av ytterligare veckor med omställningsstudiestöd kan antas vara störst för denna grupp, exempelvis om den kompetensutveckling eller omställning som genomfördes i tidig ålder har inneburit ett byte av yrkesbana till ett fysiskt krävande arbete eller

om förändringar på arbetsmarknaden innebär att studierna i yngre ålder med tiden förlorar i relevans. Behov av ytterligare kompetensutveckling eller omställning kan även uppstå för studerande som först efter 45 års ålder har förbrukat sina första veckor med omställningsstudiestöd. Vid kompetensutveckling eller omställning senare i livet bör det samtidigt finnas bättre förutsättningar att försöka förutse den kompetensutveckling som behövs för att stärka den studerande ställning på arbetsmarknaden under dennes resterande tid i arbetslivet. Behovet av ytterligare tid med omställningsstudiestöd bör därför vara mera begränsat för denna grupp. Ytterligare veckor med ett i sammanhanget generöst och kostsamt stöd är därför inte lika motiverat.

Enligt parternas huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd ska återkvalificering för fler veckor med kollektivavtalat kompletterande studiestöd vara möjligt 15 år efter att den studerande har använt sina första 22 veckor med sådant stöd. Översatt till omställningsstudiestödet och de åldersgränser som gäller för detta stöd (60 år för omställningsstudielån och – från och med 2026 – 63 år för omställningsstudiebidrag) skulle en sådan 15-årsgräns innebära att studerande som har utnyttjat 22 veckor före 46 års ålder kan få och också hinna utnyttja 22 extra veckor med omställningsstudiestöd både i form av bidrag och lån. Studerande som först efter 46 men före 48 års ålder har utnyttjat 22 veckor skulle i praktiken kunna få och hinna utnyttja högst tio extra veckor med omställningsstudiebidrag. Studerande som har utnyttjat 22 veckor först efter 48 års ålder skulle däremot inte kunna få ytterligare veckor med omställningsstudiestöd. En längre tidsram än 15 år skulle innebära att endast de som utnyttjat omställningsstudiestöd tidigt under sitt arbetsliv skulle kunna komma i fråga för ytterligare veckor med stöd. En sådan längre tidsram skulle innebära att möjligheten att få fler veckor i alltför begränsad mån skulle bidra till ett långt och aktivt arbetsliv. En kortare tidsram skulle i stället medföra kostnader som inte kan motiveras av den avkastning som studier sent i arbetslivet kan ge. En 15-årsgräns likt den som återfinns i parternas huvudavtal förefaller därför vara väl avvägd. Omställningsstudiestöd bör därför kunna lämnas under ytterligare 22 veckor, när det har gått minst 15 år efter att studerande har fått sina första 22 veckor med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd. Den studerande bör med andra ord kunna

få tillgång till och kunna ta ytterligare veckor i anspråk först sedan denna tidsfrist har förflutit. Omställningsstudiestöd beräknas per vecka. Den aktuella 15-årsperioden inleds efter den dag då den studerande fått stöd under minst 22 veckor. Perioden beräknas därefter enligt bestämmelserna i lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid. Det innebär att 22 ytterligare veckor kan lämnas tidigast från samma dag 15 år senare. För en studerande som har fått de första 22 veckorna med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd under vecka 38 år 2023 börjar 15-årsperioden löpa måndagen i vecka 39, dvs. den 25 september 2023. Ytterligare veckor kan därför tidigast lämnas från och med samma dag 15 år senare, dvs. den 25 september 2038.

Förslaget ligger i linje med parternas huvudavtal

Kollektivavtalat kompletterande studiestöd kan enligt parternas huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd lämnas under som mest 44 veckor vid studier på heltid. Anställda kan dock 15 år efter att de har utnyttjat sina 22 första veckor med kompletterande stöd kvalificera sig för ytterligare 22 veckor med sådant stöd. Sådana villkor för återkvalificering för fler veckor med stöd bedöms svara väl mot de behov av ytterligare kompetensutveckling eller omställning som kan uppstå senare under ett arbetsliv, säkerställa en effektiv kostnadskontroll och vara motiverade av samhällsekonomiska skäl. Förslaget i denna promemoria är därför i linje med parternas huvudavtal och innebär att omställningsstudiestöd ska kunna lämnas under längre tid än 44 veckor när det har gått minst 15 år efter att den studerande har fått de första 22 veckorna med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd. Omställningsstudiestöd ska i dessa fall kunna lämnas under ytterligare högst 22 veckor till den som får helt stöd. Till studerande som får en del av helt stöd ska omställningsstudiestöd få lämnas under motsvarande antal veckor. De åldersgränser som gäller för omställningsstudiestödet i övrigt, ska tillämpas även för den som återkvalificerar sig för fler veckor med stöd.

Förslaget medför ändringar i lag och förordning

Lagen om omställningsstudiestöd och förordningen om omställningsstudiestöd föreslås justeras med anledning av förslaget.

4.3 Fler veckor med stöd kan lämnas bara om övriga villkor för att lämna stöd är uppfyllda

Bedömning: Övriga villkor för att lämna omställningsstudiestöd måste vara uppfyllda för att en studerande ska få ytterligare 22 veckor med stöd. Studerande som efter 15 år återkommer i studier och får nya veckor med omställningsstudiestöd kommer därmed att konkurrera om anslaget på samma villkor som dem som ansöker om stöd för sina första 44 veckor. Detta följer av det befintliga regelverket.

Skälen för bedömningen: Av lagen om omställningsstudiestöd följer att villkoren för att lämna stöd som utgångspunkt ska prövas vid varje ny ansökan om omställningsstudiestöd. CSN kontrollerar exempelvis vid varje ansökan den studerandes ålder, medborgarskap och studieresultat samt att årsbelopp och återkrävda studiestöd har betalats.

Även villkoret om förvärvsarbete prövas vid varje ny ansökan om stöd. Ramtiden på 14 år respektive 24 månader för prövningen av etableringsvillkoret respektive aktualitetsvillkoret bestäms som huvudregel med utgångspunkt i dagen när ansökan om omställningsstudiestöd kom in till CSN eller, om studierna har påbörjats före den dag ansökan kom in, från och med dagen före studiestarten (6 § lagen om omställningsstudiestöd). Det innebär att nya ramtider fastställs samt att tid med förvärvsarbete, inkomster eller andra ersättningar beräknas vid varje ny ansökan om omställningsstudiestöd, även om ansökan avser stöd för fortsatta studier på samma utbildning som omställningsstudiestöd tidigare har lämnats för.

När det gäller prövningen av om själva utbildningen ger rätt till omställningsstudiestöd görs även den som huvudregel vid varje ny ansökan om stöd. Att utbildningen ges i Sverige, att den är studiemedelsberättigande eller finansieras av en omställnings-

organisation och att den har rätt omfattning – dvs. högst 80 veckors studier på heltid för studerande under 40 år och minst en veckas studier på heltid – prövas således vid varje ny ansökan om omställningsstudiestöd (13 och 14 §§ lagen om omställningsstudiestöd). Prövningen om utbildningen stärker individens framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov görs däremot enbart första gången en studerande ansöker om omställningsstudiestöd för en och samma utbildning (15 § lagen om omställningsstudiestöd). Den som återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd för en ny utbildning måste däremot visa att även den nya utbildningen stärker den framtida ställningen på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska CSN i de fallen ge omställningsorganisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov (32 § lagen om omställningsstudiestöd). I sammanhanget kan noteras att omställningsstudiestöd inte får lämnas för studier på en utbildning som den studerande redan har fått ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis från (15 § lagen om omställningsstudiestöd). Den som återkvalificerar sig för fler veckor kommer därför normalt inte att kunna använda dessa extra veckor för att läsa om eller repetera en utbildning, som omställningsstudiestöd en gång tidigare har lämnats för.

För beräkningen av omställningsstudiestödet finns särskilda bestämmelser om tidpunkten för bestämmandet av den årliga inkomsten som ligger till grund för stödets storlek. Huvudregeln är att den årliga inkomsten ska bestämmas med utgångspunkt i förhållandena den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till CSN, dock tidigast tre månader och senast dagen före studiestarten. En undantagsbestämmelse medför dock att den årliga inkomsten inte behöver bestämmas på nytt om en studerande återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd efter ett studieuppehåll som varat kortare än fyra månader (23 § lagen om omställningsstudiestöd).

Utformningen av bestämmelserna i lagen om omställningsstudiestöd innebär alltså att CSN vid varje ny ansökan om omställningsstudiestöd prövar om samtliga villkor för rätt till stöd

är uppfyllda. Detta kommer även att gälla när någon ansöker om stöd efter att ha återkvalificerat sig för fler veckor enligt förslagen i denna promemoria. Om någon, som tidigare har förbrukat motsvarande 22 heltidsveckor eller mer, återkommer med en ansökan om stöd som överstiger totalt motsvarande 44 heltidsveckor kommer prövningen att omfatta samtliga befintliga bestämmelser i lagen om omställningsstudiestöd och i anslutande författningar, inklusive den föreslagna bestämmelsen om återkvalificering. Det bedöms inte behöva införas några särskilda bestämmelser för att detta ska gälla.

Omställningsstudiestöd lämnas i den mån som det finns tillgång på medel och i den ordning som ansökningarna kommer in till CSN. Studerande som tidigare har fått omställningsstudiestöd för en viss utbildning och som fortsätter studera på denna utbildning har förtur till stöd (4 § förordningen om omställningsstudiestöd). Det finns däremot inga bestämmelser med innebörden att den som tidigare har fått omställningsstudiestöd alltid ska ha förtur till nytt omställningsstudiestöd, dvs. även för helt andra studier vid en ny och senare omställning. Det bedöms inte finnas några avgörande skäl att prioritera den som har behov av ytterligare perioder av kompetensutveckling eller omställning framför den som för första gången ansöker om omställningsstudiestöd, eller vice versa. Studerande som efter 15 år återkommer i studier och får nya veckor med omställningsstudiestöd kommer därför att konkurrera om anslaget på samma villkor som dem som ansöker om stöd för sina första 44 veckor. Vem som får stödet kommer att bero på vem som först har lämnat in sin ansökan. Det bedöms inte behöva införas några särskilda bestämmelser för att detta ska gälla.

4.4 Samtliga veckor med omställningsstudiestöd som lämnas under sjukdom och ledighet ska räknas in i antalet veckor med stöd

Förslag: Samtliga veckor med omställningsstudiestöd som lämnas i samband med sjukdom, vård av barn eller närstående eller i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, ska räknas med vid beräkningen av det antal veckor som stöd högst får lämnas för.

Skälen för förslaget: Enligt förordningen om omställningsstudiestöd ska omställningsstudiestöd som lämnas i samband med sjukdom, vård av barn eller närstående eller i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, räknas med vid beräkningen av det antal veckor som stöd högst får lämnas för (22 §). Det bedöms rimligt och logiskt att motsvarande ska gälla även vid beräkningen av de ytterligare veckor som stöd högst får lämnas för efter återkvalificering. Den som har behov av en längre tids ledighet från studierna har möjlighet att avbryta sina studier och i stället ansöka om ersättning genom socialförsäkringssystemet. Efter en sådan ledighet kan studier med omställningsstudiestöd återupptas (jämför prop. 2021/22:176, s. 214).

Lagen om omställningsstudiestöd och förordningen om omställningsstudiestöd föreslås justeras med anledning av förslaget.

5 Det finns inte något behov av ändrade regler om dataskydd och sekretess

5.1 Den dataskyddsreglering som finns är tillräcklig

Bedömning: EU:s dataskyddsförordning, studiestödsdatalagen och studiestödsdataförordningen samt lagen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning utgör tillräcklig reglering för den tillkommande personuppgiftsbehandling som kan komma att ske hos CSN samt hos andra myndigheter och organisationer med anledning av förslaget i denna promemoria. Det behöver således inte införas någon ytterligare reglering för denna behandling.

Skälen för bedömningen

CSN samt andra myndigheter och organisationer behöver behandla tillkommande personuppgifter

Förslaget i denna promemoria medför att CSN och registrerade omställningsorganisationer kan behöva behandla en ny uppgift om tidpunkt för när det har gått minst 15 år efter att sökanden har fått sina första 22 heltidsveckor med omställningsstudiestöd. Uppgiften kommer att vara hänförlig till en person i ett ärende om omställningsstudiestöd och bedöms därför vara en personuppgift.

Det är primärt CSN som behöver behandla uppgiften för att kunna pröva rätten till ytterligare veckor när det har gått minst 15 år efter att den studerande har fått sina första 22 veckor motsvarande helt stöd, t.ex. när någon ansöker om omställningsstudiestöd eller

för att lämna information i självservicejänster. CSN kan även behöva behandla uppgiften för att kunna lämna ut den enligt en begäran från en registrerad omställningsorganisation (35 § förordningen om omställningsstudiestöd). En registrerad omställningsorganisation kan i sin tur behöva begära ut och behandla en sådan uppgift ur ett beslut om omställningsstudiestöd för att kunna pröva rätten till kollektivavtalat kompletterande studiestöd.

Förslaget kan även medföra en ökad omfattning av personuppgiftsbehandling hos CSN, omställningsorganisationer samt hos andra myndigheter och organisationer till följd av en ökad volym av ansökningar om omställningsstudiestöd (se avsnitt 7). För att CSN i samband med en ansökan om omställningsstudiestöd ska kunna pröva rätten till ytterligare 22 heltidsveckor med omställningsstudiestöd behöver CSN – precis som vid prövningen av rätten till de 44 heltidsveckor som alla kan ha rätt till – behandla uppgifter om antalet förbrukade veckor, ålder, medborgarskap, förvärvsarbete, inkomster, andra ersättningar, personnummer, kontaktuppgifter m.m. Vidare behöver uppgiften om en studerandes antal förbrukade veckor med stöd behandlas till dess att de inte längre kan ha betydelse i ett nytt ärende om studiestöd, dvs. fram till den tidpunkt då den studerande har passerat den övre åldersgränsen för rätten till stödet. Detta är möjligt enligt det befintliga regelverket om gallring av personuppgifter (16 § studiestödsdatalagen). Behandling av uppgifter om antalet förbrukade veckor sker redan i dag och förslaget om ytterligare veckor efter återkvalificering innebär inte någon skillnad i detta avseende.

För omställningsorganisationernas del handlar det också om att de i övrigt behöver behandla samma typ av uppgifter för att lämna yttranden och för att uppfylla en uppgiftsskyldighet gentemot CSN, oavsett om det gäller ett ärende där någon ansöker om omställningsstudiestöd för första gången eller ansöker om stöd när det har gått minst 15 år efter att sökanden har fått sina första 22 veckor med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd.

När det gäller övriga myndigheter och organisationer som behandlar personuppgifter med anledning av ärenden om omställningsstudiestöd, t.ex. Försäkringskassan, Migrationsverket, Skatteverket och lärosäten, bedöms förslaget i promemorian

medföra en ökad omfattning av personuppgiftsbehandling till följd av en något ökad volym av ansökningar om omställningsstudiestöd (se avsnitt 7). För dessa organisationer avser det behandling av samma kategorier av personuppgifter som redan behandlas i andra ärenden om omställningsstudiestöd.

CSN behandlar personuppgifter med stöd av EU:s dataskyddsförordning, studiestödsdatalagen och studiestödsdataförordningen

I propositionen Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (prop. 2021/22:176) framgår att det bedöms finnas rättsligt stöd för CSN att behandla personuppgifter i ärenden om omställningsstudiestöd. Det rättsliga stödet finns i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), förkortad dataskyddsförordningen, och i kompletterande bestämmelser i studiestödsdatalagen och studiestödsdataförordningen.

De lagliga grunderna för CSN:s personuppgiftsbehandling är de som framgår av artikel 6.1 c och artikel 6.1 e i dataskyddsförordningen, dvs. att behandlingen är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse respektive nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i CSN:s myndighetsutövning (prop. 2021/22:176, s. 268). I fråga om känsliga personuppgifter om bl.a. hälsa bedömde regeringen att det finns stöd för CSN att behandla uppgifter enligt artikel 9.2 g i dataskyddsförordningen då behandlingen är nödvändig av hänsyn till ett viktigt allmänt intresse och behandlingen är proportionerlig (prop. 2021/22:176, s. 268). CSN:s behandling av personuppgifter som rör fällande domar i brottmål samt lagöverträdelse som innefattar brott sker med stöd av artikel 10 i dataskyddsförordningen. Detta då behandlingen sker under kontroll av en myndighet.

I studiestödsdatalagen anges bl.a. att personuppgifter får behandlas i CSN:s studiestödsverksamhet om de behövs för att handlägga ärenden, administrera handläggningen, förbereda handläggningen, informera studiestödsberättigade om studiestödsförmåner och studiesociala förmåner, ta fram och distribuera bevis

om studiestöd för studier till studerande eller anmäla oegentligheter inom studiestödsverksamheten till ett offentligt organ som har att utreda eller beivra oegentligheterna (4 §). Personuppgifter som behandlas enligt de angivna ändamålen får även behandlas genom att lämnas ut i den utsträckning det finns en skyldighet för CSN att lämna ut uppgifter enligt lag eller förordning. Av studiestödsdataförordningen framgår att CSN får lämna ut personuppgifter elektroniskt på annat sätt än genom direktåtkomst till en omställningsorganisation i fråga om uppgifter som omfattas av CSN:s uppgiftsskyldighet enligt 35 § förordningen om omställningsstudiestöd och uppgifter som krävs för att omställningsorganisationen ska kunna fullgöra sina uppgifter enligt lagen om omställningsstudiestöd, förordningen om omställningsstudiestöd, lagen om grundläggande omställnings- och kompetensstöd och förordningen (2022:852) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd (15 §).

En närmare redogörelse över CSN:s behandling av personuppgifter finns i avsnitt 6.6.6 i prop. 2021/22:176.

Registrerade omställningsorganisationer behandlar personuppgifter med stöd av EU:s dataskyddsförordning och dataskyddslagen

Av propositionen Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (prop. 2021/22:176) framgår att det även bedöms finnas rättsligt stöd för registrerade omställningsorganisationer att behandla personuppgifter med anledning av det nya stödet. Rättsligt stöd finns i artiklarna 6.1 c och 6.1 e i dataskyddsförordningen och i kompletterande bestämmelser i 2 kap. 1 och 2 §§ lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning, förkortad dataskyddslagen. Organisationernas behandling för att lämna yttranden och för att uppfylla en uppgiftsskyldighet gentemot CSN bedömdes alltså vara nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse respektive för att utföra en uppgift av allmänt intresse. De registrerade omställningsorganisationerna bedömdes även kunna behandla känsliga personuppgifter med stöd av artikel 9.2 b i dataskyddsförordningen och 3 kap. 2 § dataskyddslagen.

I avsnitt 6.6.6 i prop. 2021/22:176 finns en närmare beskrivning av omställningsorganisationernas behandling av personuppgifter.

Det finns rättsligt stöd för den tillkommande personuppgiftsbehandlingen

Det rättsliga stödet för CSN respektive registrerade omställningsorganisationer att behandla uppgifter om omställningsstudiestöd bedöms även omfatta behandlingen av den nya uppgiften om tidpunkt då en sökande förbrukat sina första 22 heltidsveckor och den ökade omfattningen av personuppgiftsbehandling. Den nya uppgiften behöver behandlas för samma ändamål som andra uppgifter i ärenden om omställningsstudiestöd. För CSN:s del handlar det i första hand om ändamålen att handlägga ärenden om omställningsstudiestöd, förbereda handläggningen av sådana ärenden och att lämna ut uppgifter till registrerade omställningsorganisationer. För registrerade omställningsorganisationer handlar det om att kunna pröva rätten till kollektivavtalat kompletterande studiestöd.

I övrigt innebär förslagen i denna promemoria inte att CSN, omställningsorganisationer och andra myndigheter och organisationer behöver behandla andra kategorier av personuppgifter eller behandla personuppgifter för andra ändamål än vad som redan sker i ärenden om omställningsstudiestöd och som det bedömts finnas rättsligt stöd för.

Den nya uppgiften om tidpunkt är en uppgift som normalt är offentlig och den utgör inte någon känslig personuppgift. Behandlingen av denna enstaka nya uppgift hos CSN respektive registrerade omställningsorganisationer bedöms därmed inte medföra någon större negativ konsekvens för den personliga integriteten. Detsamma gäller för den tillkommande behandlingen av de kategorier av personuppgifter som redan behandlas. Personuppgiftsbehandlingen måste därför anses stå i rimlig proportion till det syfte som ligger bakom reformen, dvs. att möjliggöra för enskilda att ta del av fler veckor med omställningsstudiestöd.

Mot denna bakgrund bedöms det inte behövas något ytterligare rättsligt stöd för behandling av personuppgifter. Den dataskyddsreglering som redan finns för behandling av personuppgifter i ärenden om omställningsstudiestöd bedöms således vara tillräcklig.

5.2 Den sekretessreglering som finns är tillräcklig

Bedömning: Den befintliga regleringen i offentlighets- och sekretesslagen (OSL) är tillräcklig för de uppgifter som kommer att behandlas med anledning av förslaget.

Skälen för bedömningen: Offentlighetsprincipen innebär att allmänheten och massmedierna ska ha insyn i statens och kommunernas verksamhet. Denna princip kommer till uttryck i grundlag, bl.a. genom bestämmelserna i 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF) om var och ens rätt att ta del av allmänna handlingar.

Enligt 2 kap. 2 § TF får rätten att ta del av allmänna handlingar begränsas endast om det krävs med hänsyn till vissa angivna intressen, t.ex. skyddet för enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden. En sådan begränsning ska enligt 2 kap. 2 § andra stycket TF anges noga i en bestämmelse i en särskild lag eller, om det anses lämpligare i ett visst fall, i en annan lag som den särskilda lagen hänvisar till. Den särskilda lagen är OSL.

I ärenden om studiestöd och i ärenden hos CSN om körkortslån samt lån till hemutrustning för flyktingar och vissa andra utlänningar gäller enligt 28 kap. 9 § OSL sekretess för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs. I andra ärenden än sådana om studiestöd under sjukdom gäller sekretessen inte beslut i ärendet. För uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst femtio år. Bestämmelsen är utformad med ett s.k. rakt skaderekvisit, dvs. en presumtion för offentlighet. I förarbetena till denna bestämmelse anges att i ärenden om studiestöd kan det förekomma uppgifter om enskilds både personliga och ekonomiska förhållanden av känslig natur, t.ex. om sjukdom eller annan liknande orsak till studieavbrott eller till nedsättning av förmåga att återbetala studiemedel. Sekretess ska dock gälla endast om det kan antas att den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs. Ett sådant rekvisit leder till att det stora flertalet uppgifter som förekommer i studiestödsärenden och som avser ekonomiska förhållanden får lämnas ut (prop. 1979/80:2 Del A s. 267).

Omställningsstudiestödet är en form av studiestöd och uppgifter i ärenden om omställningsstudiestöd omfattas därmed av den

nämnda sekretessbestämmelsen (prop. 2021/22:176, s. 280). Den sekretessreglering som redan finns för uppgifter i ärenden om studiestöd hos CSN bedöms därför vara tillräcklig. Uppgifter som kan omfattas av sekretess i ärenden om omställningsstudiestöd kan exempelvis vara uppgifter om den enskildes hälsa när det gäller omställningsstudiestöd under sjukdom eller när det gäller förmåga att återbetala omställningsstudielån. Den nya uppgiften om tidpunkt för när det har gått minst 15 år efter att sökanden har fått sina första 22 heltidsveckor med omställningsstudiestöd bedöms däremot vara en uppgift som normalt är offentlig och får lämnas ut.

6 Ikraftträdande

Förslag: Bestämmelserna ska träda i kraft den 1 juli 2024.

Skälen för förslaget: Bestämmelserna om återkvalificering för ytterligare veckor med omställningsstudiestöd kan komma att tillämpas första gången under 2038, dvs. tidigast 15 år efter det att lagen om omställningsstudiestöd började tillämpas första gången. En studerande kan tidigast under våren 2023 ha förbrukat sina första 22 veckor med omställningsstudiestöd, vilket innebär att det är först under våren 2038 som studerande kan komma att återkvalificera sig för ytterligare veckor med stöd. Det bedöms därmed finnas gott om tid för CSN att utveckla nödvändiga systemanpassningar, utbilda handläggare och vidta andra nödvändiga åtgärder med anledning av förslagen. Det pågår för närvarande ett arbete hos CSN med att utveckla ett systemstöd för handläggning av ärenden om omställningsstudiestöd. CSN bedömer att de justeringar som behöver göras med anledning av förslagen i denna promemoria kan göras inom ramen för de utvecklingsarbeten som planeras under 2024. Om beslut om att införa en möjlighet till återkvalificering för fler veckor fattas först efter 2024 kommer CSN i stället att behöva göra justeringar i redan utvecklade system, vilket medför extra utvecklingskostnader. CSN anser därför att det är en fördel om de nya bestämmelserna träder i kraft senast den 1 juli 2024.

Personer som har för avsikt att ansöka om omställningsstudiestöd behöver kunna göra övervägda val om hur de ska disponera sin begränsade tid med stödet. Kunskap om att det senare i arbetslivet kommer att vara möjligt att kunna få fler veckor med omställningsstudiestöd för ytterligare kompetensutveckling eller en ytterligare omställning kan vara avgörande. Detta gäller särskilt för den som har längre tid kvar i arbetslivet. Bestämmelser om att det

ska vara möjligt att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd bör därför träda i kraft i närtid, trots att de i praktiken inte kommer att vara möjliga att tillämpa förrän tidigast 2038.

Mot ovanstående bakgrund bedöms det lämpligt att bestämmelserna som föreslås i denna promemoria träder i kraft den 1 juli 2024. Några särskilda bestämmelser om en tidigaste tillämpningstidpunkt bedöms inte behövas eftersom konstruktionen med en 15-årsperiod medför att bestämmelsen först kan tillämpas från och med 2038. Det bedöms inte heller finnas något behov av övergångsregler. Alla som någon gång har fått omställningsstudiestöd kommer därmed att omfattas av möjligheten att kunna få fler veckor med stödet.

7 Konsekvenser

7.1 Vad ska uppnås med förslaget?

Förslaget innebär att den som redan har utnyttjat viss tid med omställningsstudiestöd ska kunna återkvalificera sig för ytterligare veckor med stöd efter 15 år. Förslaget underlättar för yrkesverksamma som efter en tidigare kompetensutveckling eller omställning har arbetat en längre tid och som på nytt behöver stärka sin ställning på arbetsmarknaden genom utbildning. Förslaget syftar till att stärka företagets konkurrenskraft, säkra välfärdens kompetensförsörjning och till att möjliggöra individens långa och aktiva deltagande i arbetslivet.

7.2 Vilka berörs av förslaget?

De som berörs av förslaget är i första hand studerande som redan har studerat med omställningsstudiestöd för minst 15 år sedan och som har behov av fler veckor för att finansiera ytterligare en period av omställning. Förslaget bedöms innebära att ytterligare 3 100 till 4 700 personer kan komma att ansöka om omställningsstudiestöd varje år. Antalet studerande med omställningsstudiestöd kan öka om andelen som bedriver deltidstudier eller kortare studier ökar. Det är dock oklart i vilken utsträckning förslaget kan komma att leda till sådana förändringar i stödtagarnas studier. Medelåldern bland gruppen som studerar med omställningsstudiestöd kan däremot komma att öka marginellt (se nedan). Studerande som för första gången ansöker om omställningsstudiestöd kan också komma att påverkas, eftersom förslaget innebär att fler studerande kan komma att konkurrera om de medel som anvisas för stödet. Konkurrensen följer av att det vid prövningen av ansökningarna inte görs någon jämförelse av olika sökandes behov, utan att prövningen i stället görs

i den ordning som ansökningarna kommit in till CSN. Sökanden som har haft omställningsstudiestöd för en viss utbildning har samtidigt förtur till stöd, men endast för fortsatta studier på samma utbildning.

Omställningsorganisationer berörs av förslagen, liksom CSN och Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS). Andra statliga myndigheter berörs också, bland annat Försäkringskassan, Skatteverket, Migrationsverket, Försvarsmakten, förvaltningsdomstolar samt universitet och högskolor. Även andra utbildningsanordnare berörs, såsom enskilda utbildningsanordnare med rätt att utfärda vissa examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina, kommunal vuxenutbildning (komvux) och folkhögskolor samt olika utbildningsanordnare som anordnar utbildning som finansieras av en omställningsorganisation.

Vidare berörs arbetsgivare och företag inom både privat och offentlig sektor samt arbetsmarknadens övriga parter.

7.3 Ekonomiska konsekvenser för staten

Omställningsstudiestöd lämnas i mån av tillgängliga medel (4 § lagen om omställningsstudiestöd). Omställningsstudiestödet kommer att införas stegvis från och med 2023 och vara fullt utbyggt 2026. Från och med 2026 beräknas anslaget bestå av en fast del om sex miljarder kronor som därefter årligen kommer att räknas om i förhållande till lönesummans utveckling. Därutöver kommer anslaget att bestå av en rörlig del som över tid i genomsnitt uppgår till 1,5 miljarder kronor per år, men som under ett enskilt år kan variera mellan noll och tre miljarder kronor beroende på konjunkurläge. Även detta belopp kommer från och med 2027 att räknas om i förhållande till lönesummans utveckling (prop. 2021/22:176, bet. 2021/22:AU12, rskr. 2021/22:365). Det har beräknats att anslagsnivåerna innebär att mellan 35 100 och 52 900 personer årligen kan studera med omställningsstudiestöd, motsvarande mellan 22 500 och 33 900 helårsekvivalenter (jämför Ds 2021:18, s. 331–335).

Förslaget att det ska vara möjligt att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd innebär att vissa studerande som tidigare har haft stödet, kommer att kunna få ytterligare veckor med stöd. Anslaget, och därmed antalet studerande som kan ta del av

stödet, är samtidigt begränsat. Om det beräknade anslaget inte skulle utnyttjas fullt ut vid den nuvarande begränsningen, maximalt 44 veckors helt stöd för varje stödtagare, kan förslaget leda till ett ökat utflöde av omställningsstudiestöd till de studerande som återkommer och får fler veckor med stödet. Om anslaget däremot redan med nuvarande begränsningar kommer att utnyttjas fullt ut kommer förslaget inte att leda till några ökade kostnader i form av ett ökat utflöde av omställningsstudiestöd.

7.4 Konsekvenser för enskilda

Möjligheten att efter 15 år kunna återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd bedöms bidra till att återkommande kompetensutveckling eller omställning blir ett realistiskt alternativ för den som är eller nyligen har varit väletablerad på arbetsmarknaden. Förslaget kan därför bidra till att förlänga individens aktiva deltagande i arbetslivet.

Omställningsstudiestöd lämnas i mån av anvisade medel och i den ordning ansökningarna kommer in till CSN (4 § lagen om omställningsstudiestöd och 4 § förordningen om omställningsstudiestöd). Från och med 2026 beräknas anslaget räcka till omställningsstudiestöd för mellan omkring 35 000 och 53 000 personer årligen, motsvarande mellan 22 500 och 33 900 helårsekvivalenter. Förslaget att det ska vara möjligt att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd innebär att antalet individer som ansöker om omställningsstudiestöd kan komma att öka 15 år efter stödets införande. Anslaget för stödet är samtidigt begränsat och antalet helårsekvivalenter förväntas därmed att vara oförändrat. Konkurrensen om stödet kan därför förväntas öka och andelen av de sökande som kan få stödet kan komma att sjunka. Hur stora dessa effekter blir beror på hur många studerande som kan förväntas återkomma i studier och ansöka om nytt omställningsstudiestöd 15 år efter att de använt sina första 22 veckor med stödet.

Eftersom omställningsstudiestöd kan lämnas tidigast från och med den 1 januari 2023 saknas uppgifter om vilka som ansöker om och beviljas stödet. Uppgifter om samtliga som studerade under

1998 och 2001 och som då var mellan 27 och 48 år gamla visar att de bedrev följande studier.

Tabell 7.1 Personer som studerade under 1998 respektive 2001, i åldrarna 27–48 år efter typ av studier

	1998		2001	
	Antal	Andel ¹	Antal	Andel ¹
Komvux	154 400	53	114 600	43
Folkhögskola	5 600	2	9 200	3
Kvalificerad yrkesutbildning	2 600	1	4 700	2
Tekniskt basår vid universitet/högskola	700	0	500	0
Grundläggande högskoleutbildning	101 400	35	111 700	41
Forskarutbildning	17 100	6	13 700	5
Studiemedel för utlandsstudier	2 200	1	2 600	1
Övriga studier (bl.a. uppdragsutbildningar)	9 000	3	12 700	5
Totalt	293 000	100	269 700	100

Källa: Utbildningsdepartementet beräkningar.

¹ Procentandelar har avrundats till heltal.

Det ska noteras att den undersökta gruppens studier i vissa avseenden skiljer sig från hur studier generellt ser ut i dag. Exempelvis var andelen studerande inom komvux till följd av satsningar på det dåvarande kunskapslyftet¹⁴ högre 1998 och 2001 än i dag, och kvalificerad yrkesutbildning ersattes den 1 juli 2009 av yrkeshögskola som numera rymmer 86 000 studerande (2021).¹⁵

De som studerade under 1998 har följts upp under en 21-årsperiod och de som studerade under 2001 har följts upp under en 18-årsperiod, fram till och med 2019. Den valda uppföljningsperioden innebär att ett förändrat studiebeteende till

¹⁴ Kunskapslyftet var en femårig statlig satsning som inleddes den 1 juli 1997. Målgruppen för satsningen var vuxna arbetslösa som helt eller delvis saknade treårig gymnasiekompetens. Satsningen innebar bl.a. att kommunerna fick statsbidrag som finansierade 50 procent av de totala kostnaderna för komvux och ledde till en kraftig ökning av antalet elever i vuxenutbildningen.

¹⁵ Studerande i alla åldrar, källa SCB.

följd av covid-19-pandemin inte färgar resultaten. Gruppernas benägenhet att återvända till studier 15 år senare har kartlagts. Fler veckor med omställningsstudiestöd kommer endast att komma i fråga för den som uppfyller vissa krav på förvärvsarbete före studierna. Kartläggningen avser därför bara dem som har studerat under 1998 eller 2001, som har återkommit i studier 15–21 år senare och som dessutom har förvärvsarbetat under minst åtta år de senaste 15 åren fram till och med det år studierna återupptogs.

Tabell 7.2 Antal och andel av de 27–48 åringar som studerade under 1998 respektive 2001 som har återkommit i studier 15–21 år senare och som har förvärvsarbetat under minst åtta av de senaste 15 åren innan studierna återupptogs

Återkommit i studier efter antal år	1998		2001	
	Antal	Andel av dem som studerat 1998 ¹	Antal	Andel av dem som studerat 2001 ¹
15 år	7 700	3	7 500	3
16 år	7 100	2	7 000	3
17 år	5 800	2	6 100	2
18 år	5 100	2	5 100	2
19 år	4 300	1	-	-
20 år	3 700	1	-	-
21 år	3 100	1	-	-
Totalt 15–21 år	36 800	13	25 700	10

Källa: Utbildningsdepartementets beräkningar.

¹ Procentandelar har avrundats till heltal.

Siffrorna visar att det är relativt vanligt att studerande återkommer i studier efter 15 år. Efter att mellan 15 och 21 år har förflutit har t.ex. 13 procent av dem som studerade under 1998 återkommit i studier. Studerande som var yngre 1998 återkom i högre omfattning än studerande som var äldre. Av dem som var 27–29 år 1998 återkom över 20 procent av kvinnorna och över tio procent av männen i studier. Av dem som var över 45 år 1998 återkom däremot under två procent av männen och något över två procent av kvinnorna i studier

minst 15 år senare och innan det år de fyllde 64 år. Av dem som återkom i studier hade omkring 17 procent någon gång studiemedel.

Omställningsstudiestöd kan tidigast lämnas från och med den 1 januari 2023 och uppgifter om stödtagarnas ålder saknas därför i dagsläget. Beräkningar visar dock att 90 500 personer som studerade under 2017 skulle kunna uppfylla det grundläggande kvalifikationsvillkoret¹⁶ för att kunna få omställningsstudiestöd. Hur många av dessa som bedrev studier som skulle kunna anses stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov kan dock inte bedömas. Av de 90 500 studerande var 55 300 personer eller 60,9 procent högst 44 år gamla. Ytterligare omkring 16 500 personer eller 18,2 procent var mellan 45 och 49 år gamla. En motsvarande åldersfördelning bland dem som också beviljas omställningsstudiestöd skulle innebära att 60,9 procent av mellan 35 000 och 53 000 stödtagare kommer att vara högst 44 år, och därmed ha möjlighet att kunna få och också utnyttja ytterligare 22 veckor med stödet 15 år senare. Ytterligare 18,2 procent av stödtagarna kommer att vara mellan 45 och 49 år, och kommer endast att kunna få ytterligare veckor med omställningsstudiebidrag och oftast högst tio ytterligare veckor.

Omkring 13 procent av dem som har studerat och som därefter har förvärvsarbetat i sådan omfattning att de kan ha rätt till omställningsstudiestöd återkommer någon gång efter 15 år i studier. Av dem som var 27–44 år när de först studerade återkom 13,6 procent i studier och av dem som var 45–49 år återkom två procent i studier efter 15 år. Att utgå från dessa siffror kan innebära en viss överskattning av andelen studerande som återkommer och vill använda fler veckor med omställningsstudiestöd. De som återkommer i studier studerar t.ex. i dag ofta helt utan studiestöd och de som var 40–45 år när de sist studerade kan inte återkomma så sent som 21 år senare och få 22 nya veckor med omställningsstudiestöd. Andelen kan samtidigt vara underskattad. Att fler inte återkommer i studier kan till viss del antas bero på att äldre förvärvsarbetande inte anser sig ha finansiella möjlighet att studera. En möjlighet att återkvalificera sig för fler veckor med stöd kan medföra att fler kommer att se sådana studier som ett realistiskt alternativ. Fler kan därför välja att återkomma i studier. De som

¹⁶ Kravet på att den studerande ska ha en etablerad förankring på arbetsmarknadens, se kap. 3.

återkommer i studier studerar dessutom ofta i en ganska låg takt.¹⁷ Om de ges möjlighet dra ned på sitt arbete, öka sin studietakt och ersätta inkomstförlusten med omställningsstudiestöd kan andelen som vill kombinera sysselsättning med studiestöd komma att öka. Studietakten och genomströmningen kan då också öka. Andelen kan också vara underskattad eftersom uppföljningen enbart avser återkomst i studier efter 15–21 år. Fler studerande som återkommer i studier först efter 21 år kan därför tillkomma. Sammantaget bedöms ett rimligt antagande vara att omkring 14 procent av de uppskattningsvis 21 400 till 32 200 årliga stödtagarna i åldern 27–44 år, eller mellan 3 000 och 4 500 personer, någon gång kommer att återkomma med en ny ansökan om omställningsstudiestöd efter att minst 15 år har förflutit. Av de uppskattningsvis 6 400 till 9 600 årliga stödtagarna i åldrarna 45–49 år kan en mindre andel, två procent eller 100–200 personer, förväntas återkomma med en ansökan efter 15 år. Förslaget om att det ska vara möjligt att återkvalificera sig för ytterligare 22 veckor med omställningsstudiestöd kan därför uppskattas innebära att antalet personer som ansöker om stödet med tiden kan komma att öka med mellan 3 100 och 4 700 personer per år. Det ska betonas att det ännu inte finns några uppgifter om vem som faktiskt får omställningsstudiestöd. Uppskattningar om förslagets effekter har därmed endast kunnat baseras på antaganden om målgruppen. Uppskattningen om 3 100 till 4 700 fler sökande är därför behäftad med stor osäkerhet.

Förslaget att det ska vara möjligt att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd innebär att fler äldre studerande kommer att ansöka om och beviljas stödet. Omställningsstudiebidraget beräknas för att ersätta ett inkomstbortfall under studierna. Äldre studerande har generellt sett högre inkomster och kan därför komma att ha rätt till något högre bidragsnivåer än yngre studerande.¹⁸ Antalet studerande som ryms inom anslagsnivåerna är

¹⁷ De som återkom i studier inom komvux läste t.ex. i genomsnitt 3,4 kurser under ett år. Omkring åtta kurser under ett år anses motsvara heltidsstudier.

¹⁸ SCB 2022. *Genomsnittlig månadslön, efter ålder och kön, statlig sektor*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/loner-och-arbetskostnader/konjunkturstatistik-loner-for-statlig-sektor-cls/pong/tabell-och-diagram/genomsnittlig-manadslon-per-alder-och-kon/> (Hämtad 2022-09-19). *Genomsnittlig månadslön efter ålder och kön, 2021* [privat sektor]. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/loner-och->

samtidigt beräknat utifrån antagandet att samtliga studerande uppbär maximalt bidrag.¹⁹ En högre medelålder bland de studerande till följd av förslagen om återkvalificering innebär därför inte att färre studerande, än som tidigare beräknats, kommer att kunna ta del av stödet.

Äldre studerande är mer ovilliga att finansiera studier med studielån.²⁰ En ökad andel studerande som efter 15 år återkommer i studier och beviljas omställningsstudiestöd kan därför medföra att lånebenägenheten bland dem som får stödet sjunker något. En möjlighet att få fler veckor med omställningsstudielån kan samtidigt innebära att vissa äldre studerande får en högre skuldsättning. Studerande som kan komma i fråga för fler veckor är dock väletablerade på arbetsmarknaden och bör därmed ha haft en planerlig återbetalning av tidigare studieskulder. Äldre studerande som väljer att ta nya omställningsstudielån bör därför inte ha några problem att kunna betala tillbaka även dessa lån enligt ordinarie återbetalningsregler.

De uppskattningsvis ytterligare 3 100 till 4 700 personer som varje år kan komma i fråga för att ansöka om omställningsstudiestöd kommer att konkurrera om anslaget på samma villkor som dem som ansöker om stöd för sina första 44 veckor. Vem som får stödet beror på vem som först har lämnat in sin ansökan. Inte alla de som efter 15 år återkommer med en ansökan kommer därför att ta anslag i anspråk på bekostnad av dem som ansöker om stöd för sina första 44 veckor. Konkurrensen om anslaget kommer däremot att öka och det kan för alla studerande bli något svårare att få omställningsstudiestöd. Uppgifter om de som har studerat under 1998 respektive 2001 visar att det är vanligare att de som har förvärvat arbetat i offentlig sektor återkommer i studier, än att de som har arbetat i privat sektor gör det. De tillkommande 3 100 till 4 700 personerna skulle därför oproportionerligt ofta kunna vara personer som har arbetat i offentlig sektor. Förslaget om möjlighet till återkvalificering för fler veckor med omställningsstudiestöd kan

arbetskostnader/lonestrukturstatistik-privat-sektor-slp/pong/tabell-och-diagram/tjansteman-2016/genomsnittlig-manadslon-efter-alder-och-kon/ (Hämtad 2022-09-19). *Genomsnittlig månadslön efter ålder, 2021* [kommuner]. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/loner-och-arbetskostnader/lonestrukturstatistik-kommuner/pong/tabell-och-diagram/genomsnittlig-manadslon-efter-alder/> (Hämtad 2022-09-19).

¹⁹ Prop. 2021/22:176, s. 408 och Ds. 2021:18, s. 338.

²⁰ CSN (2021). Studerandes ekonomiska och sociala situation 2020 – CSN rapport 2021:1.

samtidigt leda till att en högre andel av dem som har förvärvsarbetat i privat sektor kommer att se en återkomst i studier som ett realistiskt alternativ, vilket skulle öka deras andel bland tillkommande ansökningar om omställningsstudiestöd.

Sammanfattningsvis kan förslaget om att det ska vara möjligt att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd förväntas leda till en ökad konkurrens om anslagna medel och att det kan bli något svårare att få stödet. Denna effekt kan komma att bli mer uttalad för den som har förvärvsarbetat i offentlig sektor. Lånebenägenheten bland samtliga stödtagare kan också komma att sjunka något.

7.5 Konsekvenser för CSN

Omställningsstudiestöd får enligt befintligt regelverk lämnas under högst 44 veckor till studerande som får helt stöd. Förslaget att studerande som har utnyttjat 22 veckor med stöd 15 år senare ska kunna återkvalificera sig för ytterligare 22 veckor har begränsade konsekvenser för CSN.

CSN bedömer att förslaget inte innebär några extra utvecklingskostnader eftersom det vid ett ikraftträdande under 2024 kan omhändertas inom ramen för det omfattande utvecklingsprojekt som redan pågår vid myndigheten med anledning av det nya stödet. Medel för denna pågående utveckling har också anvisats för myndigheten efter förslag i budgetpropositionen för 2022 (prop. 2021/22:1 utg. omr. 15, bet. 2021/22:UbU2, rskr. 2021/22:118).

Förslaget bedöms medföra ett ökat antal ansökningar om omställningsstudiestöd men ett oförändrat antal studerande med stöd eftersom anslaget till stödet är begränsat. CSN kommer därför att ta emot ett större antal ansökningar. CSN uppger att de administrativa kostnaderna för denna tillkommande hantering ryms inom befintliga resurser.

7.6 Konsekvenser för omställningsorganisationer

Omställningsorganisationer har en viktig roll i ärenden om omställningsstudiestöd, både i fråga om uppgiftslämnande till CSN och i fråga om information, vägledning och rådgivning till enskilda

personer (prop. 2021/2022:176, s. 415). Förslaget att det ska vara möjligt att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd innebär att omställningsorganisationernas information och vägledning till enskilda personer behöver kompletteras med information om sådan återkvalificering. Detta gäller såväl den offentliga omställningsorganisationen vid Kammarkollegiet, som enskilda omställningsorganisationer som har registrerats enligt lagen om grundläggande omställnings- och kompetensstöd.

Vidare bedöms förslaget medföra att fler ansökningar om omställningsstudiestöd kan komma att lämnas in till CSN (se ovan). Det medför i sin tur att omställningsorganisationer kan behöva lämna uppgifter till CSN i något fler ärenden. Förslaget innebär att personer som tidigare har studerat med omställningsstudiestöd ges ökade möjligheter till ytterligare studier med omställningsstudiestöd. Individer som överväger kompetensutveckling eller omställning i form av studier kan välja att vända sig till sin omställningsorganisation i första hand. Förslaget kan därför leda till att fler personer tar kontakt med sin omställningsorganisation – den offentliga omställningsorganisationen vid Kammarkollegiet eller en enskild omställningsorganisation till vilken personen är anknuten – för att få grundläggande omställnings- och kompetensstöd och ett yttrande om hur en viss utbildning stärker den framtida ställningen på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov.

7.7 Konsekvenser för Överklagandenämnden för studiestöd

Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS) är överklagandeinstans för ärenden om tilldelning och återkrav av omställningsstudiestöd. Det finns i dagsläget inte någon statistik över antal ärenden om omställningsstudiestöd som överklagas eftersom lagen om omställningsstudiestöd trädde i kraft den 30 juni 2022, stöd ges tidigast för tid efter den 31 december 2022 och ansökningar kan lämnas in tidigast från och med den 1 oktober 2022.

Vid införandet av stödet bedömdes antalet ärenden som kommer att överklagas till ÖKS öka med ca 400 ärenden årligen (prop. 2021/22:176, s. 410). Den nya regleringen om återkvalificering för

ytterligare veckor med omställningsstudiestöd efter 15 år ger inte utrymme för skönmässiga bedömningar och torde inte leda till ett ökat antal överklaganden av den anledningen. En viss ökning av antalet överklaganden kan dock bli följden av att antalet ansökningar förväntas öka (se ovan). ÖKS ärendemängd bedöms dock inte påverkas nämnvärt och bör kunna hanteras inom ramen för befintliga anslag.

7.8 Konsekvenser för domstolar

Förvaltningsdomstolarna är överklagandeinstans i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån och vid överklagande av Försäkringskassans beslut om årlig inkomst. Vid införandet av stödet bedömdes det inte påverka domstolarna i någon större mån och att de tillkommande överklagandena kunde hanteras inom ramen för befintliga anslag. Förslaget i denna promemoria berör inte primärt frågor om återbetalning av lån eller årlig inkomst. Förslaget bedöms medföra ett ökat antal ansökningar om stöd, men inte fler beslut om beviljade medel. Sammantaget bedöms förslaget ha liten påverkan på antal ärenden som överklagas till förvaltningsdomstolarna.

7.9 Konsekvenser för utbildningsanordnare

Vid införandet av omställningsstudiestödet förväntades konsekvenserna för utbildningsanordnare som är verksamma inom det offentligfinansierade utbildningssystemet bli begränsade eftersom de redan i stor omfattning möter omställningsstuderande. Vidare bedömdes att pågående satsningar på utbildningsplatser kunde förväntas medge ett utrymme i de offentligfinansierade utbildningsformerna för de nya studerande som väntas vid reformens införande (prop. 2021/22:176, s. 412). Med syfte att tillgängliggöra de kurser och utbildningar som riktar sig mot redan yrkesverksamma har regeringen därefter gett statliga universitet och högskolor i uppdrag att analysera sina utbildningsutbud, både avseende innehåll och inom vilka former utbildningarna ges (U2022/02386). Uppdraget skulle redovisas till Universitetskanslersämbetet senast den 30 november 2022.

Förslaget om återkvalificering för fler veckor med omställningsstudiestöd bedöms inte innebära någon ytterligare påverkan på utbildningsanordnare såsom universitet och högskolor, enskilda utbildningsanordnare, komvux, folkhögskolor och anordnare av sådana utbildningar som omställningsorganisationerna önskar finansiera (se även nedan angående konsekvenser för företag). Det beror på att tilldelning av omställningsstudiestöd enligt den föreslagna regleringen sker inom ramen för befintliga anslag och i mån av tillgång på medel. Volymen av antalet studerande förväntas därmed inte öka.

7.10 Konsekvenser för övriga myndigheter

Övriga myndigheter som hanterar frågor med anledning av ärenden om omställningsstudiestöd, t.ex. Försäkringskassan, Skatteverket, Migrationsverket och Försvarmakten, bedöms enbart påverkas marginellt. Det beror på att tilldelningen av omställningsstudiestöd enligt den föreslagna regleringen sker inom ramen för befintliga anslag och i mån av tillgång på medel. Förslaget bedöms medföra en viss ökning av antalet ansökningar om stöd, men inte fler beslut om beviljade medel. Den begränsade ökningen av antalet ansökningar bedöms inte medföra några tillkommande administrativa kostnader för övriga myndigheter som inte ryms inom dessa myndigheters anslag.

7.11 Konsekvenser för kommuner

Förslaget om återkvalificering för fler veckor med omställningsstudiestöd bedöms inte ha några effekter på den kommunala självstyrelsen. Det bedöms inte heller påverka kommunerna i övrigt i någon större omfattning.

För den som avstår från arbete under studietiden minskar skatteintäkterna eftersom omställningsstudiebidraget inte fullt ut ersätter inkomstbortfallet (jämför prop. 2021/22:176, s. 413). Äldre har i genomsnitt högre beskattningsbara inkomster än yngre.²¹ Om andelen äldre ökar bland dem som får omställningsstudiestöd som

²¹ Se fotnot 5.

en följd av förslaget kan kommunernas skatteintäkter komma att minska. Stödmottagarnas medelålder förväntas samtidigt inte förändras på något genomgripande sätt till följd av förslaget.²² Förslagets ekonomiska konsekvenser för enskilda kommuner bedöms därför vara försumbara.

Volymen av antalet studerande med omställningsstudiestöd förväntas totalt sett inte öka eftersom tilldelningen av stödet sker inom ramen för befintliga anslag och i mån av tillgång på medel. Äldre studerande (35–54 år) som redan har en högskoleutbildning deltar betydligt oftare i utbildning än personer i samma ålder som inte har en högskoleutbildning.²³ Studerande som redan har en högskoleutbildning kan i mindre utsträckning förväntas behöva studera på grundläggande eller gymnasial nivå. I den mån äldre studerande får omställningsstudiestöd i stället för yngre studerande, kan de yngre studerande välja att fortsätta arbeta i stället för att studera. Eftersom yngre studerande oftare studerar vid komvux kan en högre medelålder bland dem som studerar med omställningsstudiestöd därför medföra en minskning av antalet studerande inom komvux.

Se nedan angående konsekvenserna för kommunerna i egenskap av arbetsgivare.

7.12 Konsekvenser för arbetsmarknadens parter

Förslaget i denna promemoria ligger i linje med parternas principöverenskommelse och med de huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd som har slutits av Svenskt Näringsliv, PTK och LO. Kollektivavtalat kompletterande studiestöd lämnas t.ex. enligt dessa avtal under högst 44 veckor, med möjlighet till ytterligare 22 veckor, 15 år efter att den studerande utnyttjat sina 22 första veckor med det kompletterande stödet (se avsnitt 2). Andra avtal innehåller andra villkor om stöd vid omställning. Innehållet i och kostnaderna för olika avtal är dock en fråga för arbetsmarknadens parter. Parterna på arbetsmarknaden avgör själva

²² Omkring 3 000 till 4 700 äldre studerande uppskattas komma att ansöka om omställningsstudiestöd för återkommande omställning. Alla kommer dock inte att kunna beviljas omställningsstudiestöd eftersom anslaget är begränsat. Förändringen av stödtagarnas ålderssammansättning bör därför vara begränsad.

²³ Adult Education Survey (AES), 2016.

hur de vill förhålla sig till en möjlighet för studerande att kunna återkvalificera sig för 22 extra veckor med statligt omställningsstudiestöd.

Liksom vid införandet av omställningsstudiestödet kan arbetsmarknadens parter behöva genomföra informationsinsatser i sina respektive verksamheter och bidra till att kunskapen om de nya reglerna når ut till både arbetsgivare och presumtiva studerande inför reformens ikraftträdande.

7.13 Konsekvenser för arbetsgivare och företag

Arbetsgivare och företag är beroende av både kompetens och arbetskraft. De utökade möjligheterna för studerande att få omställningsstudiestöd i ytterligare veckor som föreslås i denna promemoria bedöms därmed ha betydelse för arbetsgivare och företag. Exempelvis kan det bli lättare för arbetsgivare och företag att behålla och nyrekrytera även äldre personal. Förslaget kan därför bidra till att stärka företagets konkurrenskraft och säkra välfärdens kompetensförsörjning. Samtidigt kan ökade möjligheter för arbetstagare att studera innebära ökade kostnader för arbetsgivare för att planera och organisera sin bemanning, vilket kan antas bli mer problematiskt för mindre företag än för större organisationer (jämför prop. 2021/22:176, s. 416).

Förslaget i denna promemoria innebär dock inte nödvändigtvis att fler personer kommer att studera med omställningsstudiestöd, eftersom stödet lämnas i mån av tillgängliga medel. Gruppen studerande kan möjligen bli äldre, genom att de som återkvalificerar sig för fler veckor efter 15 år kan tränga undan yngre studerande. Hur det kommer att påverka företag, vilka företag som berörs och om olika företag påverkas olika går inte att uttala sig om, eftersom omställningsstudiestödet tidigast kan lämnas för tid efter den 31 december 2022 och det i dagsläget inte står klart hur olika arbetsgivare och företag berörs av nuvarande reglering. Det går inte heller att förutspå hur många företag som kan tänkas påverkas av förslaget om ytterligare veckor, eller närmare beskriva storleken på dem och vilka branscher som främst berörs. Vid införandet av omställningsstudiestödet aviserade regeringen dock att den hade för avsikt att ge Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk

utvärdering (IFAU) i uppdrag att utvärdera omställningsstudiestödets effekter (prop. 2021/22:176, s. 418). Det bedöms lämpligt att i någon form även följa upp den nu föreslagna reformen när den har varit i kraft en period.

För enskilda utbildningsanordnare bedöms förslagen inte innebära någon större påverkan på möjligheten att erbjuda utbildning som omställningsorganisationerna önskar finansiera. Detta eftersom tilldelning av omställningsstudiestöd enligt den föreslagna regleringen sker inom ramen för befintliga anslag och i mån av tillgång på medel och inte förväntas öka volymen av antalet studerande.

7.14 Konsekvenser för jämställdheten

Enligt de beräkningar som har gjorts är det fler kvinnor än män som återkommer i studier 15 år eller senare efter tidigare studier. Av kvinnorna är det 15 procent som återkommer och av männen är det åtta procent. Beräkningarna har inte kunnat göras utifrån gruppen studerande med omställningsstudiestöd, eftersom stödet först lämnas från och med 2023, utan har i stället gjorts utifrån hur många som har studerat ett visst år och som har återkommit i studier någon gång 15–21 år senare (se avsnittet Konsekvenser för enskilda och tabell 7.2). Beräkningarna tyder dock på att det är en större andel av kvinnorna än av männen som kommer att återkomma i studier med omställningsstudiestöd efter att ha återkvalificerat sig för fler veckor.

Antagandet att en större andel av kvinnorna återkommer i studier med omställningsstudiestöd kan också stödjas av statistik från CSN som visar att andelen kvinnor av de som studerar med eller utan studiestöd ökar med stigande åldrar. I åldrarna över 40 år är det t.ex. drygt 70 procent av de studerande som är kvinnor, medan andelen kvinnor i åldrarna under 30 år uppgår till mellan 45 och 60 procent i de flesta utbildningsformer.

Vid införandet av omställningsstudiestödet konstaterade regeringen att de jämställdhetspolitiska konsekvenserna inte helt kunde förutses, men att stödet å ena sidan kunde bidra till att öka mäns studiebenägenhet mer än kvinnors eftersom män har ett högre löneläge och i större utsträckning är privatanställda. Det skulle i så

fall kunna bidra till att utjämna skillnaderna i utbildningsväsendet i och med att män i dag är underrepresenterade på många utbildningar. Samtidigt bedömdes det kunna medföra konkurrensfördelar för männen och förstärka förhållandet att män redan har ett högre löneläge än kvinnor. Å andra sidan bedömdes det faktum att kvinnor är mer studiebenägna och generellt har ett sämre löneläge, kunna innebära att omställningsstudiestödet är mer attraktivt för kvinnor vilket i förlängningen skulle kunna förbättra löneläget för kvinnor.

Oavsett hur stor andel kvinnor respektive män som kommer att utnyttja de första 44 veckorna med omställningsstudiestöd väntas reformen med 22 ytterligare veckor å ena sidan gynna kvinnor något mer än män eftersom en större andel av kvinnorna än av männen kan antas återkomma i studier efter att ha återkvalificerat sig för fler veckor. Å andra sidan kan omständigheten att anslaget är begränsat och att omställningsstudiestödet fördelas mellan privat och offentlig sektor utifrån andelen förvärvsarbetande i respektive sektor inverka på kvinnornas möjlighet att återkomma i studier. En av anledningarna till att kvinnor är mer studiebenägna än män är att de i högre grad arbetar inom offentlig sektor och att utbildningsinsatser för anställda oftare sker i offentlig sektor än i privat sektor.²⁴ De kvinnor som återkommer i studier kan därför i större utsträckning antas konkurrera om medlen för studerande i offentlig sektor än om medlen för studerande i privat sektor. Förslaget kan därför leda till en större andel kvinnor bland studerande som tillhör offentlig sektor och som har omställningsstudiestöd, än bland studerande som tillhör privat sektor.

7.15 Konsekvenser för utrikes föddas etablering

Den som en gång har fått omställningsstudiestöd kan anses vara etablerad på arbetsmarknaden eftersom stödet bara lämnas till den som är väl etablerad och har en aktuell förankring på arbetsmarknaden (se avsnitt 3). En studerande som återkvalificerar sig för ytterligare veckor med omställningsstudiestöd kommer att vara än mer etablerad på arbetsmarknaden eftersom villkoren om

²⁴ SOU 2020:30. En moderniserad arbetsrätt, s. 107.

förvärvsarbete måste uppfyllas på nytt vid varje ny ansökan om stöd (se avsnitt 4.3).

Enligt de beräkningar som har gjorts avseende studerande under 1998 och 2001 som har följts upp under en 21-årsperiod respektive en 18-årsperiod (se ovan) är det något vanligare bland inrikes än bland utrikes födda att återkomma i studier. En stor del av dessa skillnader beror på att utrikes födda i den undersökta gruppen oftare studerade inom komvux och att studerande inom komvux är mindre benägna att återkomma i studier jämfört med de som studerar på högskola.

Förslaget om möjlighet till återkvalificering för fler veckor med omställningsstudiestöd kan leda till att en högre andel utrikes födda kommer att se en återkomst i studier som ett realistiskt alternativ. De utrikes födda som kan komma i åtnjutande av fler veckor med omställningsstudiestöd kommer samtidigt redan att vara väl-etablerade på arbetsmarknaden. Förslaget bedöms därför främst medföra en ökad möjlighet för utrikes födda att ytterligare stärka sin ställning på arbetsmarknaden.

7.16 Övriga konsekvenser

Förslaget bedöms inte ha några specifika nämnvärda regionala effekter, eller effekter på brottslighet, EU-medlemskapet eller klimat och miljö.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd

21 a § Omställningsstudiestöd får lämnas utöver de 44 veckor som anges i 21 § när det har gått minst 15 år efter att den studerande har fått de första 22 veckorna med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd. Omställningsstudiestöd får i dessa fall lämnas under ytterligare sammanlagt högst 22 veckor till den studerande som får helt stöd.

Till den studerande som får en del av helt stöd får omställningsstudiestöd lämnas under ytterligare sammanlagt högst

- 1. 29 veckor vid 75 procent av helt stöd,*
- 2. 36 veckor vid 60 procent av helt stöd,*
- 3. 44 veckor vid 50 procent av helt stöd,*
- 4. 55 veckor vid 40 procent av helt stöd, och*
- 5. 110 veckor vid 20 procent av helt stöd.*

Bestämmelserna i 21 § tredje stycket tillämpas också för studerande som uppfyller villkoren enligt första stycket.

Paragrafen innehåller bestämmelser om villkor för att få omställningsstudiestöd under längre tid än den längsta tid som stöd får lämnas för enligt 21 §.

Enligt *första stycket* får omställningsstudiestöd lämnas under ytterligare veckor utöver de 44 veckor som anges i 21 § när det har gått minst 15 år efter att den studerande har fått de första 22 veckorna med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd, exempelvis minst 30 veckor med 75 procent av helt stöd eller minst 37 veckor med 60 procent av helt stöd. Stöd får i dessa fall lämnas under ytterligare sammanlagt högst 22 veckor till den studerande som får helt stöd. Det innebär att en studerande som får helt stöd kan få sammanlagt högst 66 veckor med omställningsstudiestöd enligt bestämmelserna i 21 och 21 a §§. I 17 § anges förutsättningar för att bevilja helt stöd. Villkoret att det ska ha gått minst 15 år efter att den studerande fick de första 22 veckorna

med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd innebär att de ytterligare veckorna kan lämnas tidigast för tid efter att 15-årsperioden har passerat. Tidsperioden beräknas enligt bestämmelserna i lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid. Det betyder att 22 ytterligare veckor kan lämnas tidigast från samma dag 15 år senare. Vidare krävs att de första 22 veckorna med omställningsstudiestöd ska vara förbrukade, dvs. att den studerande är beviljad stöd, har fått stödet utbetalt och också bedrivit de studier som stödet har lämnats för. Omställningsstudiestöd som har betalats ut felaktigt och senare återkrävts och stöd som inte har utnyttjats och återbetalats med stöd av bestämmelserna i 50 § lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd och 6 kap. 2 § studiestödslagen (1999:1395) har t.ex. inte förbrukats.

Enligt *andra stycket* får tiden med ytterligare omställningsstudiestöd förlängas till som mest 110 veckor för den studerande som får en del av helt stöd. I samtliga fall får ytterligare omställningsstudiestöd som längst lämnas för en tid som motsvarar sammanlagt högst 22 veckor med helt stöd. I 17 § anges förutsättningar för att bevilja del av helt stöd.

Av *tredje stycket* framgår att veckobegränsningen i 21 § tredje stycket gällande äldre studerandes möjligheter att få omställningsstudiebidrag även tillämpas för de som får ytterligare veckor med omställningsstudiestöd enligt denna paragraf. Enligt 21 § tredje stycket får omställningsstudiebidrag lämnas under sammanlagt högst tio veckor till den studerande som får helt stöd från och med det år den studerande fyller 61 år. En förutsättning är att den studerande har veckor med omställningsstudiestöd kvar att utnyttja. Det innebär att en studerande som uppfyller villkoren för ytterligare veckor från och med det år då han eller hon fyller 61 år kan få omställningsstudiebidrag under ytterligare högst tio veckor om han eller hon tidigare har haft helt stöd under högst 56 veckor, eller motsvarande tid med del av helt stöd. För den som får del av helt stöd enligt 17 § får omställningsstudiebidrag lämnas för ett antal veckor som motsvarar 10 veckor med helt stöd.

Övriga förutsättningar för att få omställningsstudiestöd måste också vara uppfyllda för att en studerande ska kunna få ytterligare veckor med stöd enligt denna paragraf. Av 8 § framgår t.ex. att omställningsstudielån får lämnas längst till och med det år då den

studerande fyller 60 år, och att omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det år då den studerande fyller 62 år.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

28 § Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd får lämnas för tid då den studerande är sjuk.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd får lämnas vid ledighet

1. för tillfällig vård av barn,
2. för närståendevård,
3. i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, eller
4. vid extraordinära händelser i fredstid.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd som lämnas vid sjukdom eller sådan ledighet som anges i andra stycket får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas för enligt 21 och 21 a §§.

Paragrafen innehåller upplysningsbestämmelser om att regeringen med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om omställningsstudiestöd under sjukdom och viss ledighet.

I *tredje stycket* görs en ändring med anledning av den nya bestämmelsen om ytterligare 22 veckor med omställningsstudiestöd enligt 21 a §. Ändringen innebär att regeringen med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd som lämnas under sjukdom och sådan ledighet som anges i andra stycket, får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd lämnas för, dvs. i högst de 44 veckor som får lämnas till den studerande som får helt stöd enligt 21 § och i högst de ytterligare 22 veckor som får lämnas till den studerande som får helt stöd enligt 21 a §.

Övervägandena finns i avsnitt 4.4.

Departementsserien 2022

Kronologisk förteckning

1. Viktigt meddelande till allmänheten – en översyn av VMA-systemet. Ju.
2. UTGÅR.
3. Garantitillägg i bostadstillägget. S.
4. Ökade möjligheter till användning av välfärdsteknik inom äldreomsorgen. S.
5. En effektivare upphandlingstillsyn. Fi.
6. Straff för deltagande i en terroristorganisation. Ju.
7. Ett försämrat säkerhetspolitiskt läge – konsekvenser för Sverige. UD.
8. Deterioration of the security environment – implications for Sweden. UD.
9. Ett utvidgat utreseförbud för barn. S.
10. Ett flexibla karensvillkor i arbetslöshetsförsäkringen. A.
11. Arlanda flygplats – en plan för framtiden. I.
12. Vistelseförbud för barn. S.
13. Utökat informationsutbyte. Fi.
14. Ett hållbart mediestöd för hela landet. Ku.
15. Regler om privata sjukvårdsförsäkringar inom den offentligt finansierade hälso- och sjukvården. S.
16. Ledarhundar. S.
17. Inordnande av Statens medieråd i Myndigheten för press, radio och tv. Ku.
18. Straffansvar för psykiskt våld. Ju.
19. Sweden's Ninth National Report under the Convention on Nuclear Safety. Sweden's Implementation of the Obligations of the Convention. M.
20. Återkallelse av sändningstillstånd med hänsyn till Sveriges säkerhet. Ku.
21. Anpassningar av svensk rätt till EU:s förordningar om interoperabilitet. Ju.
22. Bättre konsekvensutredningar. Fi.
23. EU:s nya tågpassagerarförordning. Ju.
24. Sveriges medlemskap i Nato. UD.
25. Trygghet för EU-åklagare i Sverige. Ju.
26. En hjälpande hand – ökade möjligheter till in- och utlån av personal mellan myndigheter. Fi.
27. Nya trafikförsäkringsregler – stärkt skydd för försäkringstagare och andra som skadas i trafiken. Ju.
28. En fortsatt stärkt arbetslöshetsförsäkring. A.
29. Fler veckor med omställningsstudiestöd – för stärkt konkurrenskraft, säkrad kompetensförsörjning och livslångt lärande. U.

Departementsserien 2022

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- Ett flexibla karensvillkor i arbetslöshetsförsäkringen. [10]
En fortsatt stärkt arbetslöshetsförsäkring. [28]

Finansdepartementet

- UTGÅR. [2]
En effektivare upphandlingstillsyn. [5]
Utökat informationsutbyte. [13]
Bättre konsekvensutredningar. [22]
En hjälpande hand – ökade möjligheter till in- och utlån av personal mellan myndigheter. [26]

Infrastrukturdepartementet

- Arlanda flygplats – en plan för framtiden. [11]

Justitiedepartementet

- Viktigt meddelande till allmänheten – en översyn av VMA-systemet. [1]
Straff för deltagande i en terroristorganisation. [6]
Straffansvar för psykiskt våld. [18]
Anpassningar av svensk rätt till EU:s förordningar om interoperabilitet. [21]
EU:s nya tågpassagerarförordning. [23]
Trygghet för EU-åklagare i Sverige. [25]
Nya trafikförsäkringsregler – stärkt skydd för försäkringstagare och andra som skadas i trafiken. [27]

Kulturdepartementet

- Ett hållbart mediestöd för hela landet. [14]
Inordnande av Statens medieråd i Myndigheten för press, radio och tv. [17]
Återkallelse av sändningstillstånd med hänsyn till Sveriges säkerhet. [20]

Miljödepartementet

- Sweden's Ninth National Report under the Convention on Nuclear Safety. Sweden's Implementation of the Obligations of the Convention. [19]

Socialdepartementet

- Garantitillägg i bostadstillägget. [3]
Ökade möjligheter till användning av välfärdsteknik inom äldreomsorgen. [4]
Ett utvidgat utreseförbud för barn. [9]
Vistelseförbud för barn. [12]
Regler om privata sjukvårdsförsäkringar inom den offentligt finansierade hälso- och sjukvården. [15]
Ledarhundar. [16]

Utbildningsdepartementet

- Fler veckor med omställningsstudiestöd – för stärkt konkurrenskraft, säkrad kompetensförsörjning och livslångt lärande. [29]

Utrikesdepartementet

- Ett försämrat säkerhetspolitiskt läge – konsekvenser för Sverige. [7]
Deterioration of the security environment – implications for Sweden. [8]
Sveriges medlemskap i Nato. [24]

